

Družbeno nadzorovanje človeške seksualnosti v kriminološki perspektivi

Zoran Kanduč¹

Namen članka je izdelati panoramski prikaz glavnih značilnosti in problemov formalnega in neformalnega, pro- in reaktivnega nadzorovanja človeške seksualnosti (v preteklosti in še zlasti v sedanjosti). Besedilo je razdeljeno na tri tematske sklope. V uvodu so opisani različni in kulturno precej spremenljivi načini razmejevanja med nedopustnimi in sprejemljivimi spolnimi praksami. Osrednji del vključuje analizo zatiranja erotičnega življenja ter osvetlitev normativnih in empiričnih sprememb, ki so (ne)posredna posledica spolne revolucije v šestdesetih in sedemdesetih letih prejšnjega stoletja. Posebna pozornost je namenjena proučitvi razlogov za nedopustnost in kaznivost raznovrstnega spolnega nasilja in pedofilije. V sklepnem delu so razčlenjene nekatere trdožive in tipične težave, s katerimi se srečujejo ljudje na področju normalne ali normativno pričakovane spolnosti.

Gljučne besede: seks, ljubezen, spolna vloga, nasilje, pristanek, nadzor

UDK: 343.9

1 Problematičnost spolnih praks

Meje med nedopustnimi in sprejemljivimi (vključno s kulturno pričakovanimi) spolnimi aktivnostmi (ter z njimi povezanimi željami in užitki) se v času in prostoru bolj ali manj spreminjajo, včasih precej počasi (in skoraj neopazno), neredko pa z osupljivo naglico in popolnoma nepričakovano. To je sicer več kot očitno. Tudi v današnjem družbenem in zgodovinskem sistemu so mnenja o tem, kaj je – bodisi normativno bodisi empirično – dobro ali slabo na tem malone vedno in povsod kontroverznem področju, vse prej kakor zgledno poenotena. A to ne bi smel biti razlog za čudenje. Spolne prakse je namreč mogoče ocenjevati s številnih vidikov, zato so lahko za osebo, ki jih presoja, problematične iz različnih razlogov, denimo zato, ker so gnusne (neokusne ali drugače estetsko neprimerne in zatorej odbijajoče), boleče ali hedonistično pomanjkljive (povezane z nezadostnim ali celo nikakršnim telesnim in duševnim ugodjem), grešne (v nasprotju z voljo ali inteligentnim načrtom vsemogočnega in neznansko dobrega Boga ter verskimi predpisi in ideali), nemoralne (kršitve pravil, ki urejajo medčloveško občevanje nasploh), protipravne (posledica nasilja, grožnje ali zlorabe), seksistične (krepijo patriarhalne predstave o ženski kot manjvrednem bitju), nedomoljubne (brezbrižne do potreb nacionalne države po izdatnejši delovni ali vojaški sili), skrajno bizarne ali razumsko nedoumljive, statistično redke (in zato nenormalne), ponižujoče ali »živalske« (nezdružljive s člove-

škim dostojanstvom),² patološke, »nenaravne« (v neskladju z domnevним namenom evolucije),³ tvegane, nevarne ali ško-

² Človeška (hiper)seksualnost se – če odmislimo naše najbližje sorodnike, bonobe in šimpanze – precej razlikuje od živalske. Nobena nečloveška žival ne porabi toliko časa, energije in sredstev za spolne aktivnosti z drugimi partnerji, fantaziranje in masturbiranje. Človeški penis je absolutno in relativno najdebelejši in največji med primati, za nameček pa njegovi nosilci tudi dlje časa zdržijo v genitalni spolni dejavnosti (v povprečju od štiri do sedem minut). Človeške samice so zmožne (in voljne) spolno občevati kadar koli (ves čas menstrualnega cikla, med nosečnostjo in dojenjem) in ne samo med (prikrito) ovulacijo. Druge živali večinoma neredno spolno občujejo, zgolj zaradi razmnoževanja in potemtakem tako rekoč po vatikanskih priporočilih. Ryan in Jethà (2013: 92–93) zato upravičeno poudarjata, da je seks iz užitka in z različnimi partnerji neprimerno bolj »človeški« kakor živalski: »In spolnost, ki služi zgolj razmnoževanju in je le občasna, je bolj 'živalska' kakor človeška. Z drugimi besedami, pretirano razvneto opica se vede 'človeško', medtem ko bi za moškega ali žensko, ki ju seks zanima morda le enkrat ali dvakrat na leto, lahko rekli, da se 'vedeta kot živali'.«

³ Toda pozor: v naravi ni nič nenaravnega. Vse, kar je (ali more biti), je naravno. Narava ničesar ne prepoveduje, to počne samo kultura, pravzaprav ljudje, ki jo (po)ustvarjajo. Ti pa pogosto upravičujejo svoje vrednostne in normativne usmeritve kot nekaj, kar ima objektivno podlago (in potemtakem neovrgljiv alibi) v naravi (ali celo v Bogu, ki jo je ustvaril). Harari (2015: 155–156) poudarja, da evolucija nima nobenega cilja: »Organi se niso razvili z namenom in njihova raba se nenehno spreminja. V človeškem telesu ni niti enega organa, ki bi počel samo tisto, kar je počel njegov prototip, ki se je pojavil pred več sto milijoni let. Organi se razvijejo za opravljanje določene naloge, vendar se pozneje lahko prilagodijo tudi za drugačne rabe. Usta so na primer nastala, ker so prvi večcelični organizmi v telo nekako morali vnesti hranljive snovi. Usta še vedno uporabljamo za ta namen, vendar

¹ Dr. Zoran Kanduč, raziskovalec na Inštitutu za kriminologijo pri Pravni fakulteti Univerze v Ljubljani, Slovenija.
E-pošta: zoran.kanduc@pf.uni-lj.si

dljive za zdravje (ali za normalen ali optimalen osebnostni razvoj, samouresničevanje in posameznikovo življenjsko ali tostransko srečo) in potemtakem bolj ali manj nepreudarne, motivacijsko usmerjene »zgolj« na uživanje (kar pomeni, da niso sredstvo za doseganje tega ali onega npravno dobrega cilja, npr. za reprodukcijo ali izražanje in utrjevanje ljubezni – ali, če to plemenito čustvo sčasoma oslabi, vsaj tovarištva – v okviru heteroseksualne in monogamne zakonske zveze, ki je tradicionalno dojeta kot najustreznejša institucija za vzrejo in vzgojo otrok) ali pa so v službi nesprejemljive želje (npr. po denarju, materialnih dobrinah, razkošju, oblasti ali statusni promociji). Nedopustnost neke spolne dejavnosti (in nagnjenja ali želje, ki jo poganja) je mogoče utemeljiti še drugače, denimo z očitkom, da se navezuje na prepovedani objekt – npr. na (pred)pubertetnega otroka, človeško bitje istega spola, lastne genitalije, nečloveško žival, ustno ali zadnjično odprtino druge osebe, fetiš, truplo, lutko, vibrator ali drug erotični pripomoček –, ali pa se zdi problematična zato, ker si ne prizadeva za doseg pravega cilja (npr. tedaj, ko so posameznikove težnje in zadovoljivte pretežno ali izključno ekshibicionistične, voajeristične, mazohistične ali sadistične).

Normativni standardi, ki določajo (ne)sprejemljivost raznovrstnih spolnih praks, se ne nanašajo vedno enako na vse člane skupnosti. Razumljivo je, da imajo odrasli na tem področju praviloma mnogo več svobode (ali vedenjskih možnosti) kakor otroci. Od osebe, ki je posvečena v duhovniški stan, se pričakuje neprimerno večja »čistost« kakor od navadnih vernikov ali »laikov« (*in extremis* celo popolna vzdržnost od mamljivih čutnih naslad in duhovnih radosti, ki se vežejo na erotična dejanja), to pa je – kot vedno znova razkrivajo spotakljive afere in celo kazniva dejanja (npr. raznolike spolne zlorabe odraščajočih bitij obeh spolov), katerih protagonisti so kleriki (na različnih položajih cerkvene hierarhije) – za premnoge, ki so se uradno zavezali celibatu, nedosegljiv ideal. V tradicionalnem patriarhalnem okolju imajo moški pogosto na voljo več priložnosti za zadovoljevanje spolne sle kakor ženske, ki hočejo (in si prizadevajo), da se jih dojema kot primerne za poroko (vlogo žene in matere), spodobne, častivredne ali krepostne.⁴ Tako so, denimo, prešuštniki ne-

se z njimi tudi poljubljamo in govorimo in – če smo Rambo – z njimi iz ročnih bomb pulimo varnostne zatiče. Je katera od teh rab nenaravna samo zato, ker naši črvasti predniki pred 600 milijoni let s svojimi usti tega niso počeli?« Večopravilnost velja tudi za naše spolne organe, ki se ne uporabljajo samo za razmnoževanje, ampak neprimerno pogosteje še za druge namene, npr. za golo uživanje, blaženje napetosti, spletnje in utrjevanje medosebnih vezi, komuniciranje ali ustvarjanje intimnosti.

4 Pomislimo na antične Atene. Harari (2015: 157) poudarja, da ženske tedaj niso mogle voliti, opravljati javnih funkcij in odločati o tem, s kom se bodo poročile. Bile so popolnoma pravno odvisne od svojega očeta ali moža in večinoma slabo izobražene (nepisme-

redko blažje – če sploh – sankcionirani, medtem ko ženskam, ki soprogu nediskretno nataknejo roge, grozi stroga (včasih tudi smrtna) kazen. V kulturi, ki prodajanja spolnih storitev ne šteje za normalno pridobitno dejavnost, so največkrat prostitutke tiste, ki so deležne obsojanja, stigmatiziranja ali celo izobčenja, in ne njihove stranke (med katerimi je že od nekdanj ogromno poročenih in uglednih moških). Po drugi strani pa se tudi izvjalke te starodavne in trdožive obrti razlikujejo glede na svoj družbeni status, ki je navadno odvisen od tega, kdo so njihovi odjemalci, kolikšni so zaslužki (in druge ugodnosti), ki jih prejemaajo v zameno za seksualno razpoložljivost, in v kakšnih razmerah delajo. Nobena skrivnost ni, da je bila spolna morala v razredno strukturiranih družbenih formacijah pogosto izrazito diferencirana: tisti zgoraj – namreč vsakokratni oblastniki, mogočneži, bogataši in plemenitaši (obeh spolov) – so si lahko privoščili več spolnih partnerjev, praks in užitkov kakor hierarhično nižje razvrščene osebe, še zlasti pripadniki srednjega ali meščanskega sloja (zgodovina potemtakem tudi na področju erotike ni ravno vzorno pravična).⁵ Vojaški poveljniki velikokrat dopuščajo svojim

ne). Morus (1961) ocenjuje, da so bile pogosto tudi seksualno precej podhranjene (zato najbrž ni presenetljivo, da je Hipokrat že v 4. stoletju pr. n. št. diagnosticiral histerijo, to nenavadno »bolezen maternice«, ki jo označujejo tipični simptomi spolne prikrajšanosti in kroničnega vzburljenja). Erotično življenje Atenčanov se je namreč vrtelo okoli prostitutk (osredotočeno je bilo na bordele in ne na družinski dom). Nekatere hetere so si po zaslugi svojih telesnih in duhovnih čarov celo izborile nesmrtnost, npr. Aspazija (mogočni Periklej je – potem ko je odslovil svojo zakonito ženo – živel z njo dolga leta in jo v nasprotju z veljavnimi predpisi obravnaval, kot da bi bila njegova legitimna žena), Frina (model kiparja Praksitela za njegove Afroditine sohe), Lais (družica modrega Aristipa, Sokratovega učenca), Glikera (muza slovitega avtorja komedij Menandra), Leontina (ljubica hedonističnega filozofa Epikurja), Targelija (ki je umrla kot kraljica Tesalije), Tais (ki je bila sprva metresa Aleksandra Velikega, nato pa se je pridružila njegovemu najljubšemu generalu Ptolomeju, se z njim povzpela na egipčanski prestol in postala začetnica rodu Ptolomejcev, prababica in vzornica Kleopatre) in Lamia (ljubica generala Poliorkeeta, ki si je uredil vladarski dvor kar na Akropoli in od ponižanih Atencev zahteval, da ju častijo kot božanstvi). Naklonjenost do galantnih darovalk plačljive ljubezni je sicer razvidna že iz njihovega poimenovanja: dobesedni prevod besede »hetaira« je namreč »prijateljica« ali »spremljevalka«. Stari Rimljani so »ženske, ki služijo s telesom« (to je bila tedaj prevladujoča pravniška definicija) mnogo bolj prozaično imenovali »zaslužkarice« (*meretrices*), javni ustanovi, v kateri so delale, pa so – prav nič laskavo – rekli *lupanar* (»brlog volkulj«).

5 Baumeister in Tice (2001: 207–208) ugotavljata, da je erotično življenje mogočnežev (obeh spolov) v zgodovini največkrat promiskuitetno: označuje ga kombinacija zakonske zveze in hkratnih (daljših, krajših ali priložnostnih) razmerij s številnimi drugimi ženskami (ali moškimi). Na francoskem dvoru se je v 17. in 18. stoletju vzpostavila celo formalna seksualna hierarhija, na čelu katere je bila soproga (obvezno knežjega rodu), častno drugo mesto je za-

podrejenim precej samovoljno in nasilno spolno vedenje v razmerju do sovražnikovih ali nasprotnikovih žensk, in to bodisi kot nagrado (npr. za lojalnost, odrekanja, pripravljenost tvegati življenje ali doseženo zmago) bodisi kot ukrep, ki naj še dodatno demoralizira, osramoti in poniža premagane borce. Dolgo časa je prevladovalo prepričanje, da je posilstvo v zakonski zvezi tako rekoč oksimoron, saj naj bi imel moški pravico, da si seksualno vzame žensko, s katero je poročen, kadar koli želi (ne oziraje se na njene občutke, želje ali pomisleke). In tako naprej. V postmodernem kulturnem ozračju je tako imenovani dvojni moralni standard – namreč drugačne vrednotenje nekega (npr. promiskuitetnega) načina erotičnega življenja v odvisnosti od akterjevega (moškega ali ženskega) spola – nesprejemljiv, čeprav ga nekateri, vsaj zasebno, še vedno uporabljajo (največkrat verjetno tedaj, ko prizanesljivo ocenjujejo lastna spolna dejanja, medtem ko so mnogo strožji, ko gre za enako ali podobno vedenje partnerja).

Odzivi na problematično (ali deviantno) spolno ravnanje so predvidljivo – kvalitativno in kvantitativno – različni, saj obsegajo: (a) državne (ali »formalne«) kazni; (b) moralne sankcije (npr. opravljanje, posmehovanje, sramotenje, zaničevanje, poniževanje, izogibanje, izgubo časti ali dobrega imena in v skrajnem primeru izločitev iz družbene skupine ali skupnosti); (c) zdravljenje (ki je v preteklosti neredko bolj spominjalo na mučenje); (č) toleranco do npravno spornega pojava, ki je dojet in obravnavan kot »nujno zlo« (takšno je bilo pogosto stališče do prostitucije, v kateri so celo strogi moralisti videli institucijo, ki ima vendarle tudi dobre učinke, saj zagotavlja trdnost zakonske zveze in družinske celice, obenem pa še varuje spodobne ženske pred nadlegovanjem in napadi spolno sestradanih ali pohotnih moških); (d) ignoriranje (ali pretvarjanje, da neka nedopustna praksa – kolikor namreč ostaja bolj ali manj skrbno prikrita in tako razmeroma nevidna in nespotaljiva – ne obstaja);⁶ (e) nevtalzacijo ali

sedala uradna ljubica (*maitresse en titre*), pod njo pa so bile ženske za eno noč, kratkoročne partnerice in junakinje razvratnih gostij. V današnjem času je zasebnost politikov precej bolj izpostavljena pozornosti pikolovskih medijev in zvedave javnosti kot nekoč, kar je na lastni koži izkusil Bill Clinton, ki so ga dolgo mrcvarili zaradi precej nedolžne afere z Monico Lewinsky, medtem ko si je še John Kennedy brez vsakršnih preglavic privoščil neprimerno več erotičnih radosti: izbrane uslužbenke so se morale z njim gole kopati v bazenu Bele hiše, zaposlil pa je tudi več posameznikov, katerih edina naloga je bila, da so mu dostavljali nove spolne partnerice (vključno s prostitutkami) in poskrbeli, da so ženske o tem, kar so počele s predsednikom, obzirno in previdno molčale.

⁶ Morus (1961: 131–133) opozarja, da je bil srednji vek tolerantnejši do spolnih praks »laikov« kot številni prejšnji in poznejši časi, predvsem pa je bil zlata doba pretvarjanja: kdor je znal spretno prikriti to, kar je bilo glede na veljavno moralo nedopustno, si je lahko privoščil skoraj vse. Fevdalizem je sicer res temeljil na zvestobi, toda njena sopotnica je bila virtuosno razvita sposob-

racionalizacijo, tj. opisovanje moralno nesprejemljivih praks z evfemističnimi oznakami (spolni stiki med odraslo in odrasčajočo osebo so, denimo, prikazani kot »nedolžna in neškodljiva igra« ali kot »dejavnost, ki si jo otrok tudi sam zelo želi in pri njej očitno uživa«); (f) zasebno ali javno diskriminiranje oseb (npr. homoseksualcev), katerih spolna identiteta (ali orientacija) je predmet zavračanja ali neodobravanja (zaradi česar ne morejo dobiti zaželenih zaposlitve, najeti stanovanja, se poročiti ali posvojiti otroka). Če se že samo bežno ozremo v zgodovino, hitro opazimo, da so negativne etikete nekaterih spolnih praks doživljale pomenljive preobrazbe. Pomislimo na masturbacijo, to nadvse preprosto, razvojno najzgodnejšo (tako rekoč temeljno) in zlahka izvedljivo (in zato zelo razširjeno) avtoerotično dejavnost,⁷ ki je bila v krščanski perspektivi ožigosana kot greh (ki je za svetega Tomaža Akvinskega celo hujši kakor posilstvo, incest in varanje zakonskega partnerja), protinaravno dejanje in napad na Boga, ki naj bi ustvaril človeške genitalije za prokreacijo (reprodukcijo vrste), zaradi česar je uporaba spolnih organov samo za doseganje orgaz-

nost njenega kršenja, tj. umetnost »krepostnega« preuštvovanja (podkrepljenega celo z lastnim etičnim kodeksom), ki so ga zlasti višji sloji izvajali kot svojevrsten družbeni šport: »Vitez mora imeti svojo 'damo', da jo obožuje, se ji posveča, in ta dama mora biti poročena in po možnosti naj pripada malce višjemu stanu, zakaj v viteški erotiki je vse usmerjeno navzgor.« Zanimivo je, da so si številni kavalirji izbrali za zaščitnico, ki naj ukloni srce izvoljene dame njihovih željam in varuje preuštniško razmerje pred nevarnostmi, devico Marijo (»božjo porodnico«, »kraljico nebes« in simbol materinstva).

⁷ Mark Twain je leta 1879 – torej v času zagrizenega boja zoper vsakršno obliko otroške seksualnosti (ki je neznanskemu množtvu deklic in dečkov povzročilo ogromno povsem nepotrebnega telesnega in duševnega trpljenja) – v nekem govoru takole določil vrednost samozadovoljevanja: »Od vseh oblik spolnega občevanja si zasluži najmanj priporočila. Kot razvedrilo je prekratkotrajno, kot zaposlitev je preutrudljivo; kot javno nastopanje pa ne prinaša denarja.« (Ryan in Jethà, 2013: 278.) Z današnjega zornega kota je ocena slovitega pisatelja vendarle prestroga. Strokovnjaki zdaj toplo priporočajo masturbacijo, saj je ta erotična dejavnost izjemno pomembna za spoznavanje in obvladovanje erotičnih potencialov in odzivov lastnega telesa (raziskave kažejo, da se ženske še vedno samozadovoljujejo redkeje kakor moški, kar je morda povezano s tem, da pogosteje poročajo o težavah pri doseganju orgazmičnih in drugih spolnih ugodij). Poleg tega je za osebo, ki stremi le k telesnim užitek, masturbiranje optimalna izbira (saj je zastoj in vedno pri roki, medtem ko iskanje voljnega spolnega partnerja običajno zahteva precej časa, energije in neredko tudi denarja). Primorac (2002: 65) opozarja na raziskavo, ki je pokazala, da je najintenzivnejši orgazem pogosto posledica masturbiranja (ročnega dela), ne pa spolnega odnosa z drugo osebo (ki pa je nasploh precej bolj zaželen). Samozadovoljevanje je navsezadnje mogoče opravljati tudi kot pridobitno dejavnost (in tako združiti prijetno s koristim) – če posameznika, ki se odloči za takšno delo, ni sram nastopati v pornografski produkciji.

mičnega užitka v oči bijoča oskrnitev samega sebe.⁸ V 18. in 19. stoletju so masturbiranje kruto preganjali in sistematično zatirali, ker so menili, da je povezano z raznovrstnimi zdravstvenimi težavami. Povzročalo naj bi slepoto, gluhosto, jalovost in norost, pri ženskah pa še histerijo, razdraženost hrbtenice, epilepsijo, kataleptične napade, idiotizem, manijo in nazadnje celo smrt. Zato ni presenetljivo, da so priznane zdravniške avtoritete priporočale kirurško odstranitev ali izžiganje klitorisa kot najprimernejši (kurativni ali preventivni) ukrep za to nevarno, potencialno pogubno razvado deklic. Poskrbeli pa so tudi za dečke. Njihovo samozadovoljevanje so poskušali preprečiti (ali vsaj čim bolj omejiti) z obrezovanjem (po možnosti brez anestetika, saj naj bi kratkotrajna bolečina pri tem posegu dobrodejno učinkovala na duševnost odrasčajoče osebe) ali s kovinskimi obročki, katerih namen je bil otežiti ali onemogočiti erekcijo penisa, v viktorijanski Angliji pa so dečkom pred spanjem na spolovilo natkali kletke in jih skrbno zaklepali (nekateri so bile za vsak primer z zunanje strani opremljene z žebli ali celo aparatom, ki je ob spontanem vznurjenju sprožil zvonec, ki je nemudoma opozoril zaskrbljene starše). Ryan in Jethà (2013: 278–280) opozarjata, da je Ameriško medicinsko združenje šele leta 1972 razglasilo, da je »samozadovoljevanje normalen del mladostnikovega spolnega razvoja in ne potrebuje nobene zdravstvene oskrbe« (kljub temu pa je morala pediatriinja Joycelyn Elders leta 1994 odstopiti z mesta predsednice Službe za javno zdravstvo samo zato, ker si je drznila izjaviti, da je masturbiranje »del človeške spolnosti«). Še hujšo usodo je doživela homoseksualnost (zlasti moška), ki je v starem veku niso preganjali (precej razširjena je bila v antični Grčiji in na bližnjem vzhodu), krščanstvo pa je nanjo odvrlo osupljivo dolgotrajno in nepopustljivo obsojajočo (celo morilsko hladno) senco. Tovrstna seksualna dejanja so bila namreč ožigosana kot proti- ali nenaravna (ker ne koristijo reprodukciji človeške vrste), v nasprotju z božjim zakonom in zatorej grešna (Biblija zanje predvideva smrtno kazen), nemoralna, gnusna, sprijena, perverzna, zločinska (podvržena državnim kazenskim sankcijam)⁹ in nazadnje

bolezenska (kar pomeni, da je treba osebe, ki so istospolno usmerjene, zdraviti). Homoseksualna erotika je postala kulturno normalizirana šele pred kratkim: ni več niti nenaravna, niti nenravna, niti (od leta 1980) patološka, kljub temu pa so geji in lezbijke še vedno marsikje (tudi v tukajšnjem prostoru) deležni žalitev, sramotjenja, poniževanja, krivičnega obravnavanja, groženj in celo telesnega nasilja (negativne etikete, ki so stoletja spremljale in omadeževale preganjane »sodomite«, so očitno precej trdožive).

Če se retrospektivno zgražamo nad surovim, z verskimi predsodki in pozneje tudi z znanstvenimi zmotami naphanim preganjanjem in zatiranjem erotičnih praks, ki so v liberalnem ozračju postmoderne družbe večinoma dojete kot normalne, pa po drugi strani vzbujajo začudenje (ali celo osuplost in morda tudi zavist) kulture, ki so dopuščale različne oblike spolnega udejstvovanja, ki so v »naših«, postmodernih časih bolj ali manj nesprejemljive. Oglejmo si vsaj nekaj pomenljivih primerov. Morus (1961: 23–24) opozarja, da so se številni egipčanski faraoni poročali kar s svojimi sestrami, takšne (incestuoze) zakonske zveze pa so v helenistični dobi sklepali tudi Ptolomejci (kralji grškega rodu, nasledniki Aleksandra Velikega), in to dolgih 300 let (ter po vsem videzu brez škodljivih učinkov na potomce). Prostitucija – skrajno preprosta in odkrita menjava seksa za denar (brez uvodnega besedičenja in čustvenih vozlov *post festum*) –, ki poteka v templju in je postavljena v službo tega ali onega božanstva ter zavita v ogrinjalo svetosti, je z zdajšnjega vidika nekaj nepojmljivega, pravzaprav blasfemičnega *par excellence*, za Babilonce (in številna semitska ljudstva) pa je bila popolnoma sprejemljiva. Danes velja pedofilija, tj. spolni stiki odrasle osebe s (pred) pubertetnim otrokom, za najbolj zavrženo obliko erotičnega nagnjenja in (še toliko bolj) udejstvovanja, starogrški moški pa se »ljubezni do dečkov« (tj. pederastiji) niso mogli (in niti želeli) upirati: začasna, minljiva, androgina lepota dozorevaločega, cvetočega mladostnika v srednjih najstniških letih (v katerem se še prepletajo moški in ženski atributi) je bila zanje očitno tako zelo privlačna, da so zlahka popustili skušnjavi. Za nas je morda še bizarnjša poroka Mohameda – potem ko je po vzornem, harmoničnem in dolgotrajnem (26-letnem) prvem zakonu s (15 let starejšo) Hadidžo (ki mu je rodila šest otrok) postal vdovec – s šestletno Aišo (na erotično realizacijo

⁸ Brenot (2010: 41) poudarja, da versko zavračanje samozadovoljevanja nima opore v biblični zgodbi o Onanu, ki ga je Bog kaznoval s smrtjo, ker ni hotel izliti semena v nožnici Tamare, vdove svojega brata, ki bi jo po judovskem običaju moral oploditi (ji priskrbeti potomca, ki pa ne bi veljal za njegovega). V tem primeru gre pravzaprav za *coitus interruptus* (kot obliko preprečevanja zanositve), in ne za masturbiranje v običajnem pomenu, ki ga je zato napak označevati z besedo »onaniranje«.

⁹ Primorac (2002) ugotavlja, da je že Rimsko cesarstvo, navdihneno s krščanstvom, ki je postalo državna religija, moški homoseksualni spolni odnos (heretični »greh sodomitov«) kaznovalo s smrtjo. Tudi v Angliji so »odvratni zločin nečistovanja« (tj. vsako obliko analnega seksa) vse do leta 1828 enako sankcionirali (še leta 1861 so to najstrožjo kazen nadomestili z zaporom od deset let do smrti). Homoseksualna dejanja, ki so soglasna in realizirana v zasebnosti, so dekriminalizirali šele leta 1967 (v Franciji so to storili že

kmalu po revoluciji). Evropsko sodišče za človekove pravice je leta 1986 odločilo, da je prepoved homoseksualnega seksa kršitev pravice do zasebnosti, ki jo varuje Evropska konvencija o človekovih pravicah. Vrhovno sodišče ZDA pa je istega leta razsodilo (z večino petih proti štirim), da kaznivost sodomije v Georgii (in še v nekaterih drugih državah) ni v nasprotju z ustavnimi določili (in ni kršitev pravice do zasebnosti). Čeprav se ti anahronistični predpisi v praksi ne uporabljajo več (tako da mnogi sploh ne vedo, da ostajajo v veljavi), vsaj iz zaodržja še zmeraj izražajo družbeno – moralno in zakonsko – zavračanje sodomije in obsojanje homoseksualcev.

tega odnosa je moral prerok seveda čakati še mnogo let), ki pa tedaj v arabskem svetu ni bila nikakršna posebnost (zakonske zveze med starejšimi moškimi in zelo mladimi deklicami namreč sploh niso bile redek pojav). Celó v duhu sproščene (ali vsaj precej razrahljane) postmoderne spolne morale bi se morda kdo začudil treznemu stališču starih Rimljanov (sicer izumitelj besede »sexus«) do erotike. Spolni nagon so namreč pojmovali kot (mogočno) naravno silo,¹⁰ ki je država (razen v skrajnih, zares izjemnih primerih) ne sme brzdati. Še več, Morus (1961: 64–65) poudarja, da so spolno aktivnost razumeli kot temeljno, naravno pravico ne le moških, ampak tudi žensk. Zato devišstva in zakonske zvestobe niso povzdigovali v (vrednotno in normativno) nebo; menili so, da si morata zakonca pač poiskati boljše ali ustrežnejše partnerje, če seks med njima ni zadovoljujoč.¹¹ Takšna stališča v zgodovini sploh niso redka. V številnih kulturah se niso trudili, da bi erotične dejavnosti na silo stlačili v zadušljivo kletko monogamnega razmerja ali pa so vsaj dopuščali različne dopolnilne ali spremljajoče spolne odnose zunaj zakonske zveze (npr. razvratne obredne orgije, menjavanje partnerjev, neovirana priložnostna razmerja in družbeno sprejemljiv »serijski« seks).¹² Bruckner (2010: 104) omenja zanimiv običaj iz 18. stoletja: v severni Franciji je lahko poročena ženska ob prazniku svetega Valentina nekaj dni spolno občevala z ljubimcem po lastni izbiri, ne da bi to skrivala pred možem. Ryan in Jethà (2013: 128) poročata o nenavadni sklenitvi zakonske zveze pri nekem melanezijskem ljudstvu: nevesta je imela na poročno noč spolne odnose z vsemi moževimi sorodniki (ta obred so

občasno ponavljali tudi pozneje). Podobno poročno orgijo so poznali tudi predniki Rimljanov, le da so v njej sodelovali (pred pričami) ženinovi prijatelji. V številnih južnoameriških skupnostih lovcev in nabiralcev se je pričakovalo, da »odgovorna« ženska, ki želi svojemu potomcu omogočiti zdrav telesni in dušeni razvoj ter nasploh uspešno življenje, spolno občuje z več izbranimi moškimi v upanju, da bo njen otrok posrkal kulturno najbolj cenjene vrline vsakega od njih. Pri ljudstvu Matis zunajzakonski seks ni le zelo razširjen in sprejemljiv, ampak je v nekaterih primerih celo moralno obvezen: če se oseba (bodisi poročena bodisi samska) ne odzove na dvorjenje svojih pravih ali dozdevnih bratrancev ali sestričen, jo lahko doleti očitek, da »skopari s svojimi spolovili«. Avtorja na podlagi analize obsežnega antropološkega gradiva ugotavljata, da so »zakon«, »dolgoročno partnerstvo« in »ljubezen« pravzaprav družbene konstrukcije, ki zunaj kulture, v kateri so nastale, pomenijo bore malo ali celo nič. Monogamija, nuklearna družina, obsesivna skrb za »očetovsko gotovost« in preračunljivo trgovanje žensk s spolnimi uslugami (ki jih dajejo posameznim moškim v zameno za njihovo pomoč pri skrbi za otroke, varnost in druge materialne ali moralne dobrine) niso človeške (evolucijsko programirane) občosti. Dovolj očitno pa je tudi to, da se kulture ne razlikujejo le glede na permisivnost ali restriktivnost veljavne spolne morale (kršitve njenih predpisov je notorično težko izmeriti, saj se praviloma ne dogajajo v javnosti), ampak tudi po tem, ali podpihujejo ljubosumnost (težnjo po spolni posesivnosti in strah pred izgubo osebe, ki jo imaš rad) ali pa si prizadevajo to čustvo (o)brzdati.

¹⁰ Tudi Freud (1986: 20), oče psihoanalize, je poudaril silovitost človeške spolne sle: »Rečemo lahko, da naloga obvladovanja tako mogočnega impulza, kot je seksualni nagon, zlahka posrka vse energije človeškega bitja. Obvladovanje s sublimacijo, odvracanjem seksualne energije od seksualnega cilja k višjih kulturnim ciljem uspe pri manjšini in celo pri njih le občasno. Večina drugih postane nevrotičnih ali pa jim to škodi kako drugače. Izkušnja kaže, da večina tistih, ki tvorijo našo družbo, konstitutivno ni zmožna abstinence.«

¹¹ Skrb za ohranitev devišstva (do poročne noči) in zakonske zvestobe je spodbudila dva značilna preventivna ukrepa, in sicer zapiranje v družinski dom (ali – v družbah, ki so dovoljevale mnogoženstvo – v harem) in zakrivanje telesa (vključno z obrazom) v javnosti. Še posebno ponižujoča je bila vsiljena uporaba deviškega (Venerinega) pasu. Kolenik (2017: 97–98) ugotavlja, da so ta grozljivi nadzorstveni pripomoček – s katerim se je v Homerjevi *Odiseji* že Hejfast maščeval ženi Afroditii, ker ga je prevarala z njegovim bratom Aresom (vendar Grkom ni prišlo niti na misel, da bi ga posnemali) – izumili florentinski meščani, v 15. in 16. stoletju pa se je udomačil po vsej Evropi (v Španiji se je obdržal celo do 19. stoletja).

¹² Za »odprto zakonsko zvezo« (ki se izrecno odreče spolni ekskluzivnosti) se je ob koncu dvajsetih let prejšnjega stoletja zavzel tudi Russell (1976: 95): »Če je zakonska zveza plodna in sta oba partnerja v njej razumna in dostojna, bi moralo obstajati pričakovanje, da bo dosmrtna, ne pa tudi, da bo izključevala druga seksualna razmerja.«

2 Zatiranje seksualnosti in kaznive spolne prakse

Človeška seksualnost je kompleksen pojav, saj ni le biološko (gensko) programirana, ampak je tudi rezultat socializacije, kulturnih, političnih in ekonomskih dejavnikov, prevladajočih predstav o ljubezni ter o moškosti in ženskosti kot družbeni kategoriji (ali vlogi), individualnih (bolj ali manj naključnih) doživetij (pozitivnih in negativnih) učenja in nenačadnje tudi situacijskih določil.¹³ Izkušnje in raziskave kažejo,¹⁴

¹³ Brenot (2010: 15–17) opozarja, da to velja tudi za številne nečloveške živali. Tako so v nekem nemškem živalskem vrtu hoteli, da bi šimpanzi samec in samica, ki sta sicer od rojstva odraščala izolirano in v ujetništvu, spolno občevala (in se reproducirala), a to nikakor ni šlo. Težavo je naposled rešil etolog, ki je vedel, da šimpanzi par potrebuje učenje, predvsem ustrezne zglede, ki bi jih posnemal. In res. Že nekaj dni gledanja erotičnih filmov, v katerih so njuni vrstniki sproščeno spolno občevali v naravnem okolju, je zadostovalo, da sta se tudi onadva uspešno sparila.

¹⁴ Ryan in Jethà (2013: 265) poudarjata, da je mogoče večjo prožnost ženske seksualnosti opaziti tudi pri živalih, kar je, recimo, pokazal sloviti (pogosto navajani in komentirani) eksperiment, v katerem so znanstveniki pomešali ovce in koze, povržene istega leta, in si-

da je ženska seksualnost mnogo prožnejša, spreminjajoča se (v toku življenja, različnih zgodovinskih obdobjih in vsakdajšnjih kontekstih), mehka, prilagodljiva in gibka kakor moška (ki je relativno gnetljiva le v otroštvu, nato pa se utrdi in to, kar se vanjo vtisne, ostane potem bolj ali manj nespremenjeno). Zato pa so ženske tudi dovezetnejše za družbene pritiske (in so torej – v nasprotju s tradicionalnim seksističnim stereotipom – bližje kulturi kakor moški), ki vplivajo na to, koga, kaj in koliko si želijo, kako doživljajo lastno vzbujenost in kako izražajo svoje erotične težnje. Če to drži, se vsiljuje sklep (ali vsaj domneva), da je ženska seksualnost lažje regulirati ali usmerjati od zunaj (in torej tudi zatirati, tj. pretirano ali krivično omejevati), učinki spolno diferenciranega družbenega nadzora pa se pogosto pokažejo že na ravni subjektivno občutene motivacije (želje, vzgibov ali zanimanja za erotične dejavnosti), ki je pri moških videti močnejša (in vztrajnejša),¹⁵ kar

cer tako, da so dali jagenjčke v rejo odraslim kozam, kozličke pa ovcam: »Ko so mladiči čez nekaj let spolno dozoreli, so jih vrnili med predstavnike svoje vrste, potem pa so opazovali njihove paritvene navade. Samice so se bile voljne pariti s samci obeh vrst; rade so imele tistega, ki je bil pač pri roki. Samci pa so se celo tri leta po vrnitvi k svoji vrsti parili samo z vrsto, v kateri so odrasčali.« A zakaj je ženska spolnost prožnejša od moške? Ne vemo, vsaj ne z gotovostjo. Obstajajo tri razlage. Prvič, ker so moški telesno krepkejši in agresivnejši, poleg tega pa imajo tudi večjo družbeno, ekonomsko in politično moč, se jim ženske pač morajo prilagajati (ne le na spolnem, ampak tudi na drugih področjih). Drugič, ker je ženski spolni nagon šibkejši, ga je lažje gnesti, dušiti, usmerjati, udomačiti in nadzorovati. Vendar pa je treba upoštevati, da je lahko slabotnejša motivacija posledica družbene kontrole, ki je do žensk – vsaj do tistih, ki nočejo priti na slab glas – pogosto bolj omejujoča (ali zatiralna). Tretjič, večja zmožnost in dovezetnost za spreminjanje vedenja in občutij (v odvisnosti od zunanjih dejavnikov) je nekaj, kar je povezano z igranjem kulturno predpisane spolne vloge (*gender*): od ženske se, denimo, pričakuje, da se na dvorjenje (spolno ponudbo) najprej odzove zadržano in da šele čez čas – če tako želi – prvotno odklonilno stališče spremeni v pritrnilno.

¹⁵ Baumeister in Tice (2001:102–108) utemeljujeta domnevo o močnejši moški spolni želji z obsežnim empiričnim gradivom. Moški pogosteje razmišljajo o seksu, se pogosteje vzburi in prav tako pogosteje spolno fantazirajo. Pogosteje si želijo več spolnih partnerjev in imajo bolj naklonjena stališča do lastnih penisov (kakor ženske do svojih vagin). V porajajočem se intimnem razmerju si prej zaželijo spolno občevati s partnerico in v dolgotrajnih razmerjih si bolj želijo seksa. V istospolnih razmerjih so geji spolno dejavnejši kakor lezbijke, v heteroseksualnih razmerjih pa dajo moški pogosteje pobudo za spolne aktivnosti (ženske jih pogosteje zavrnejo). Moški pogosteje masturbirajo, porabijo več časa za ogledovanje pornografskih vsebin in zapravijo več denarja za spolne pripomočke, čeprav jim trg ne ponuja nič takega, kar bi po svoji učinkovitosti spominjalo na vibrator (mnogo Japoncev kupuje rabljeno in neoprano spodnje perilo mladostnic). Želijo si tudi več spolnih variacij (raje imajo felucijo in kunilingus). Če je treba določiti moč lastnih spolnih vzgibov, so ocene žensk slabše od moških. Moški so, poleg vsega, tudi glavni odjemalci plačljivih hetero- in homoseksualnih uslug ter drugih oblik komercialne-

je sicer v najboljšem primeru le mešani blagoslov (za premnoge je mučno prekletstvo), saj običajno – če odmislimo peščico privilegiranih srečnežev (npr. slavnih in bogatih likov) – dobio le majhen (ali celo neznatni) del tistega, kar bi hoteli imeti, to pa jih obsoja na stanje bolj ali manj kronične (absolutne in relativne) deprivacije ali frustracije (ki je še toliko bolj zoprna ali stresna, ker dostikrat ni zadovoljivega izhoda iz nje). V morebitnem silnejšem spolnem poželenju ni torej nič zavisti vrednega ali apriorno večvrednega, saj imajo moški, tudi če niso pretirano izbirčni, bolj malo (večinoma premalo) priložnosti za njegovo zadovoljevanje (že samo za to, da dobijo vsaj eno posameznico, ki je z njimi pripravljena spolno občevati, pogosto porabijo veliko časa, energije in denarja). To po drugi strani ne velja za spolno zmožnost, ki je pri ženskah dejansko neprimerno večja, saj lahko hkrati ali zaporedoma občujejo z več partnerji, doživljajo večkratne orgazme in po njih ne potrebujejo nobenega odmora. Nenazadnje pa je videti, da so ženske superiorne tudi v zmožnosti (raznovrstnega) uživanja v seksu (udejanjanje tega dragocenega potenciala je lahko iz različnih razlogov omejeno ali preprečeno). To sicer dovolj nedvoumno priznava že starogrški mit o Tejreziasu, ki je po zaslugi čudežne spremembe spola dolgih sedem let preživel kot ženska in tako prišel do spoznanja, da je ženski spolni užitek devetkrat močnejši kakor moški. V zgodovini je moraliste, cerkvene avtoritete in tudi moško »zdravo« pamet še posebno vznemirjal ženski spolni nagon. Odgovori na vprašanje, kolikšna je pravzaprav njegova moč, so neredko povsem nasprotni. Nekateri so menili, da je žensko spolno poželenje enormno, nenasitno, nepotešljivo in zato zelo nevarno za družbeni in moralni red, tako da ga je treba budno in sistematično brzdati ali tlačiti (da ne bi vsesplošen razvrat uničil družinske celice, razbil zakonske zveze in razbesnel Boga, ki bi grešno skupnost kaznoval s to ali ono katastrofo, npr. s potresom, kugo, lakoto ali vojno). Drugi pa so bili prepričani, da je ženska spolna sla – če odmislimo manjšino ninfomank, hotnic, vlačug, čarovnic in drugih bolnih, padlih ali podlih bitij – slabotna ali celo neznatna, tako da se z njo niti ni treba obremenjevati, saj je že mati narava (ali njen modri Stvarnik) poskrbela, da normalne posameznice ne prestopijo normativnega praga spodobnosti.¹⁶ Zanimivo je (ne pa tudi čudno), da

ga seksa (ženskam za erotična dejanja pripadnikov drugega spola praviloma ni treba zapravljati denarja, saj so jim v izobilju na voljo zastoj).

¹⁶ Brenot (2010: 150) opozarja, da je Cesare Lombroso zapisal, da je »ženska naravno in organsko monogamna in frigidna«. A pionirja pozitivistične kriminologije ne smemo pretirano grajati. Podobna stališča so zagovarjale številne tedanje znanstvene avtoritete (npr. Richard von Kraft-Ebing, ki je v monografiji *Psychopathia sexualis* iz leta 1886 trdil, da je spolno poželenje duševno normalno razvite in pravilno vzgojene ženske majhno, in to na srečo, kajti sicer bi se svet izrodil v »javno hišo«) in nenazadnje navadni ljudje obeh spolov. Giddens (2000: 31) navaja sloviti nasvet, ki so ga mate-

so bile ideje o ženskah kot malone aseksualnih bitjih še posebno razširjene v obdobjih – npr. v viktorijanskem času –, ko je bilo njihovo erotično življenje sistematično in kruto zatirano.

Glavni cilj družbenega nadzorstva človeških afektov in nagonov (ne le spolnih, ampak tudi vseh drugih), ki po Eliasu (2000: 330–333) temelji na pogojevanju (povezovanju doživljanja in izražanja kulturno nesprejemljivih vzgibov, ki obljublajo ugodje, s kaznimi in omejitvami, ki obetajo neugodje), je stanovitna, trdna in samodejna (v precejšnji meri nezavedna) samokontrola (povezana z družbeno ustvarjenimi občutji sramu, strahu, zadrege, tesnobe, nelagodja in drugih neprijetnih čustev, ki jih vzbujajo prepovedana dejanja, lastna in drugih oseb), namreč to, da oseba sama hoče početi tisto, kar se od nje pričakuje, in si po možnosti niti ne želi početi česa nedovoljenega ali nespodobnega. Toda ve se, da nadzorovanje (prisiljevanje, discipliniranje ali brzdanje) samega sebe – na podlagi ponotranjenja (ali vcepitve) veljavnih prepovedi, ki jih podpirajo družbene sankcije – vendarle ni popolno ali brezhibno. Zato ga vedno spremlja še bolj ali manj učinkovito zunanje nadziranje, pri čemer je za posameznika še zlasti pomembno tisto, ki ga izvajajo osebe, s katerimi ga vežejo močna čustva (tako da mu ni vseeno, kaj si mislijo o njem in kako se bodo odzvali na njegovo moralno problematično vedenje), npr. starši (tudi v obdobju, ko je nekdo že odraslo in samostojno bitje), sorodniki, vrstniki, prijatelji ali kolegi, predvsem pa partnerji. Po standardni evlucijski razlagi človeške seksualnosti (Wright, 2008: 56–71) naj bi moški bdeli nad svojo družico zaradi skrbi za »očetovsko gotovost«,¹⁷ medtem ko ženske

re dajale hčeram pred sklenitvijo zakonske zveze: »Draga moja, po poroki se ti bodo zgodile neprijetne stvari, vendar se ne meni zanje, jaz se nikoli nisem.« Brenot (2010: 71–72) poudarja, da se spolni gon ženske značilno pojavlja v obliki želje, ki je najtesneje povezana z mentalnimi podobami, občutji, čustvi, domišljijo, mislimi in pomeni (interpretaciji konkretnih situacij), zato je njena spolna sla pogosto nerazumljivo (posebno za moške, a tudi za posameznice, ki imajo težave z občutenjem in dojemanjem lastnega »erotičnega jaza«) kapriciozna ali nestalna. Še bolj se razlika med spoloma pokaže pri uživanju v erotiki, ki ga moški in ženske doživljajo zelo različno. Po avtoričinem mnenju razvpito enigmatična Lacanova formula, da »spolno razmerje ne obstaja«, meri prav na nemožnost predstavljenosti in sporočljivosti razločka med *juissance* žensk in moških.

¹⁷ Predstavnice viktimoškega feminizma ponujajo kopico odgovorov na vprašanje, zakaj patriarhalni moški zatirajo žensko seksualnost (Baumeister in Tice, 2001: 110–113). Tega po njihovem mnenju ne počnejo samo zaradi želje, da se v naslednji rod prenesejo njihovi geni, ampak še iz drugih razlogov: (a) ker je omejevanje spolnosti del splošnejšega zatiranja žensk; (b) ker štejejo ženske za lastno, izključujočo posest (ali vsaj nočejo, da bi bile zares avtonomne in svobodne); (c) ker jim dušenje ženske seksualnosti pomaga ohranjati večvrednost tudi na drugih področjih; (č) ker jih je strah, da bi spolno »nenasitne« posameznice zahtevale več (kakovostnega in raznolikega) seksa z več partnerji; (d) ker jim za-

nadzorujejo zvestobo svojega partnerja iz strahu, da jih ne bi zapustil zaradi druge (npr. ljubice, ki je navadno v prednosti že zato, ker je za prešuštnika novost). Nadzorovanje ženske (in posledično še moške) seksualnosti je pogosto posredno, npr. s prepovedjo – tj. onemogočanjem ali vsaj oteževanjem – uporabe kontracepcijskih sredstev in splava (ali detomora kot nekoliko zapoznele oblike uravnavanja reprodukcije). V takih razmerah, ki jih je, denimo, surovo in sistematično – s pobijanjem »čarovnic« (strokovnjakinj za nadzorovanje rojstev), kaznovanjem običajnih oblik uravnavanja reprodukcije¹⁸ (v skladu s tradicionalno starševsko odgovornostjo) in propagandnim blatenjem vseh erotičnih praks, ki si prizadevajo samo za užitek – vzpostavila in dolga stoletja ohranjala novoveška prebivalstvena politika (motivirana s potrebo cerkvene in posvetne gospode po delovni sili, ki sta jo krepko razredčili kuga in lakota, posledica slabih letin), si ženske že same prizadevajo za to, da so precej zadržane in omejujoče do lastnih spolnih praks, saj so te povezane z otipljivimi biološkimi in socialnimi tveganji, npr. z neželeno zanositvijo, bolečinami rojevanja (ki se je v preteklosti neredko končalo s smrtjo porodnice), bremeni materinstva (ki zahteva mnogo energije, časa in žrtvovanja še drugih subjektivno dragocenih dobrin), nalezljivimi boleznimi ali sramotenjem »vlačug« in njihovih nezakonskih otrok (»pankrtovc«). Podoben učinek (namreč racionalni interes žensk, da zatirajo lastno erotično življenje) ustvarijo družbenoekonomske okoliščine, v katerih je za večino posameznic spolna in reproduktivna zmožnost (tj. vloga žene in matere) edini omembe vreden osebni vir, s katerim si je mogoče zagotoviti moralno neoporečne gnotne dobrine (ali vsaj približno spodobno preživetje), močno zaželen simbolni »kapital« (priznanje pomembnih in »referenčnih« drugih oseb, čast, spoštovanje in dobro ime) in pozitiven družbeni status.¹⁹

vidajo večjo zmožnost spolnega občevanja in (po vsej verjetnosti tudi) uživanja; (e) ker jim je več do lastnega udobja (če bi postale ženske zahtevnejše, bi se morali bolj potruditi ali celo priznati lastno neustreznost in pomanjkanje erotičnih veščin).

¹⁸ V nekaterih novoveških državah je bila dopuščena samo (anonimna) oddaja neželenega (ne)zakonskega novorojenčka v najdenišnice, v katerih pa je bila verjetnost preživetja zelo majhna, tako da ta možnost precej spominja na neke vrste zapozneli detomor (nekateri starši so otroka pustili kar pred vrati cerkve ali hospica in mnogi so umrli, še pred jih je kdo rešil). Morus (1961: 227) poroča, da je leta 1772 takšno usodo doživela približno tretjina v Parizu rojenih otrok (Rousseau, pisec še vedno vplivnega dela o vzgoji, je v najdenišnico oddal – v nasprotju z voljo matere – vseh svojih pet otrok, ne da bi mu to kdor koli očital).

¹⁹ Ta način (samo)kontrole je pomemben predvsem z vidika teorij socialne menjave (npr. Blau, 1984; Homans, 1961), ki seks pojmujejo kot nekaj, kar ženske (monopolistke nad to cenjeno dobrino) dajejo moškim v zameno za takšne ali drugačne »nagrade«, in to ne le za denarne in materialne (ali »erotične«), ampak tudi za »timitične« (Sloterdijk, 2009: 25–33), kot so pozitivna pozornost,

Gotovo ni naključje (niti presenečenje), da je tako imenovana spolna revolucija, ki je pretresla zahodni svet v šestdesetih in sedemdesetih letih prejšnjega stoletja, sovpadla s tedanjimi protikapitalističnimi upori delavstva, kolektivnimi in individualnimi boji žensk za emancipacijo, njihovim množičnim vstopanjem v visokošolske institucije in na trg delovne sile, dostopnostjo kontracepcijskih sredstev, legalizacijo splava in protikulturnim gibanjem mladostnikov, katerega temeljna doktrina je bil hedonizem (vera v politično subverzivnost spontanega uživanja), ki pa ga je že kmalu – in niti ne paradokсно – posvojil in (v standardizirani, komercialni ali poblagovljeni obliki) udeležil potrošniški kapitalizem. Dejstvo, da so te dramatične spremembe še najbolj vplivale na spolno vedenje žensk, nazorno pokaže, da domneve o družbenem zatiranju njihovega erotičnega življenja niso bile neutemeljene. Ženske se v moralno bolj sproščenem (ali permisivnem) kulturnem ozračju hitreje in pogosteje spuščajo v spolne odnose (ne čakajo na poročno noč ali na princa, ki jim bo odprl vrata romantične in erotične ljubezni), preizkušajo različne oblike seksualnih aktivnosti, intimnih razmerij in organiziranja zasebnosti, v »resne« zveze vstopajo izkušenejšee (z več ali manj nekdanjimi partnerji),²⁰ odlašajo s prevzemom materske vloge (ali pa jo – npr. zaradi z njo povezanih bremen in žrtvovanja – celo zavestno zavračajo),²¹ rojevajo manj

otrok, zakona (katerega priljubljenost se je precej zmanjšala, razvezljivost pa olajšala) ne dojemajo več kot ustanove, ki naj kar traja in traja (»dokler naju smrt ne loči«), ne glede na to, kakšna je njegova kakovost (ali zadovoljstvo, ki ga črpajo iz njega) ... Toda pozor. Še preden zaploskamo naprednosti zahodnih družb, si je treba priklicati v spomin, da je bila prva država, ki je v 20. stoletju ženskam ponovno priznala pravico do splava, Sovjetska zveza, in to že daljnjega leta 1920, v težavnih razmerah, ki so jih zaznamovali razrušeno nacionalno gospodarstvo, državljanska vojna in močno nasprotovanje konservativnih kmetov (vključno s posameznikami) na zao-stalem, s predsodki, praznoverjem, nazadnjaškimi vrednotami in trdoživo patriarhalno tradicijo naphanem podeželju. A to še zdaleč ni bilo vse. Arruzza (2016: 24–25) opozarja, da so boljševiki leta 1917 uzakonili pravico do 16 tednov materinskega dopusta (pred porodom in po njem), pravico nosečnic do lažjega dela in prepoved premestitve na drugo delovno mesto brez privolitve delovne inšpekcije, nov družinski zakonik, ki je bil sprejet leto pozneje, pa je zelo olajšal razvezo, ukinil dolžnost ženske, da sprejme možev priimek, odpravil enačenje moškega z »družinskim poglavarjem« (ki mu mora žena slediti, če se preseli drugam) in izenačil pravice obeh partnerjev. Tem ukrepom se ne bi smeli čuditi, saj je bila vsestranska emancipacija žensk (npr. odprava spolne diskriminacije, pravne, socialne in ekonomske odvisnosti od moških ter *eo ipso* strukturne podrejenosti v družinski celici) vedno izrecen in bistven cilj socialističnega ali komunističnega gibanja.²²

Kakor koli že, neumno si je domišljati, da je kulturni prevrat v drugi polovici 20. stoletja za vedno – ali celo v neskaljeno zadovoljstvo vseh – rešil probleme, ki mučijo človeško seksualnost, kompleks mogočnih sil, ki se trdovratno upirajo zavestnemu in voljnemu obvladovanju (ne le udomačitvi, ampak tudi »osvoboditvi«). Če je seks nekaj vzbujač sram, zadrego ali krivdo, se ob njem zdaj verjetno pogosteje pojavlja tesnoba, saj je erotično (po možnosti čim bolj ekstatič-

priznanje, sprejetje, občudovanje, spoštovanje, naklonjenost in ljubezen. Bolj ko je spolnost redka dobrina (npr. zaradi omejene ponudbe ali primanjkljaja žensk v primerjavi s številom moških v danem času in prostoru), višja je njena cena, zato naj bi v takih razmerah ženske moralno sankcionirale tiste »proste strelke«, ki so seksualno nadpovprečno radodarne (in preveč velikodušno dajejo to dobrino moškim).

²⁰ Bruckner (2010: 35–36) ugotavlja, da imajo nekdanji partnerji (njeni in njegovi, zamolčani in razkriti), ki iz ozadja spremljajo par v intimnem ali ljubezenskem razmerju (skupaj s sencami njunih staršev), v posameznikovi duševnosti različne vloge, npr. kot zbirka bleščečih odlikovanj ali kot skeleči spomini na pretekle zmote, razočaranja, izdajstva in razbite iluzije, kot globoko zakopana trupla ali kot še ne povsem pogašeni ognji. Obstoj več ali manj nekdanjih partnerjev vzbuja pri drugi osebi različna čustva, npr. olajšanje in dvom: »Nisem prva. Ima izkušnje. Lahko primerja. Ampak kaj sem zanj jaz? Sem najboljša izbira doslej, najbolj zelena, najbolj ljubljena? Ali pa sem le manjše zlo, najustreznejša možnost glede na precej slabše alternative ali morda celo edina, ki hoče biti z njim? Sem tudi jaz le nekdanja na čakalju, tranzicijska figura, ki že jutri lahko pristane v četi odpisanih?« Po drugi strani pa zahteva povečujoča se prekarnost (ali hitrejša razvezljivost) intimnih razmerij razvoj delikatne večine njihovega ukinjanja. Kako zapustiti partnerja, da bo čim manj bolelo in da bo ta mučna zadeva čim prej *ad acta*? Iz oči v oči ali po telefonu, z elektronsko pošto ali SMS-om? Kako se odzvati na to, da te drugi zapuščajo? Z jokom, protesti, očitki, hladnostjo ali veseljem?

²¹ Bock (2004: 374) opozarja, da je Simone de Beauvoir, avtorica slovitnega dela *Drugi spol* iz leta 1949 (ki pa je postalo svetovna uspešnica šele v zgodnjih sedemdesetih letih), vztrajala, da bodo

ženske zatirane vse dotlej, dokler ne bo razbit mit o materinstvu in materskem nagonu (menila je tudi, da nobeni posameznici ne bi smeli dovoliti, da se ne bi zaposlila, ker bi raje ostala doma, skrbela za otroke in gospodinjala).

²² Burcar (2015: 43–47) poudarja, da je jugoslovanski socializem z revolucionarno spremembo lastninskih odnosov in podružbljanjem produkcijskih sredstev udaril v jedro institucionaliziranega patriarhata, ki si ga kapitalizem v vseh njegovih zgodovinskih različicah (vključno z neoliberalno) prizadeva utrjevati in krepiti, in to, kot kažejo izkušnje, še vedno precej uspešno (če odmislimo kooptacijske koncesije, ki jih je deležen – v škodo večine – le tanek sloj privilegiranih posameznikov). Družbenoekonomska emancipacija žensk v socializmu temelji na štirih temeljih, in sicer na: (a) polni zaposlitvi za nedoločen čas, (b) individualno pripadajočih socialnih pravicah; (c) podružbljanju vzgojno-varstvenega in gospodinjanskega dela (v nasprotju z njegovim podružinjanjem na Zahodu); (č) polnem nadomestilu za poročniški in starševski dopust.

no) uživanje tako rekoč kulturno zapovedano, to pa številne moške in ženske postavlja pred zahtevne naloge in zoprne izzive. Ostanke starega trmasto vztrajajo tudi po zadnji spolni revoluciji in vstopajo v napete, konfliktno odnose z novostmi. Medosebna intimna in ljubezenska razmerja postajajo čedalje »čistejša« (Giddens, 2000: 67–69) – svojo moč in trajnost črpajo predvsem iz zadovoljstva obeh partnerjev –, a so zato krhkejša, bolj protislovna in težavnejša (zahtevajo namreč več pogajanj, kompromisov, improvizacij in eksperimentiranja), poleg tega pa so obtežena z visokoletečimi pričakovanji (ki se seveda nanašajo tudi ali celo čedalje bolj na količino in kakovost erotičnih praks).²³ To pa ustvarja podlago tudi za (telesno, psihično in spolno) nasilje, npr. moških, ki bi še vedno radi s trdo roko nadzorovali svoje (»neposlušne«) ženske, ki se jim toži po nekdanjih patriarhalnih privilegijih in trdnejši razmejivni spolnih vlog, ki jih preganjajo občutki neprimerčnosti, negotovosti, neuspešnosti in poraženosti ali pa se preprosto ne znajdejo več v goščavi fluidnega normativnega in vrednotnega pluralizma. S kriminološkega vidika je še posebno pomembna preobrazba normativnih meril za presojo (ne) dopustnosti različnih spolnih praks, ki smo ji priča v postmoderni kulturi. V luči nove, liberalne spolne morale je dovoljeno vse, kar je mogoče opreti na pravno in moralno veljavno soglasje udeleženih partnerjev, npr. zunajzakonski, homoseksualni, oralni, analni (v heteroseksualni različici), priložnostni, promiskuitetni, sadomazohistični, skupinski, plačljivi, neosebni in celo dvo- ali večstransko brezimni seks (ko nekdo skozi odprtino, »glory hole«, ponudi svoj spolni organ roki ali spolovilu druge osebe). To je nedvomno precejšnja sprememba, ki pa ni brez težav (in ki tudi ni – kot kaže vznik in vzpon novega konservativizma – deležna splošnega navdušenja ali enodušnega odobravanja). Neredko je še zlasti težko odgovoriti na vprašanje, kateri (čigav ali kakšen) pristanek je moralno in pravno sprejemljiv. Razumljivo je, da vsako strinjanje ni takšno, saj bi bilo sicer mogoče *in extremis* tudi suženjstvo upravičiti kot nekaj, kar posameznik sprejme prostovoljno: ko se v strahu pred lastno smrtjo, tem absolutnim gospodarjem človeških in drugih živih bitij, raje odloči za bedno eksistenco (nekakšnega »socialnega mrtveca«), ki jo označuje popolna oblastna podrejenost relativnemu gospodarju, ki je hkrati njegov lastnik.²⁴ Gotovo so še najmanj sporni primeri, v katerih

oseba izrecno in odločno izrazi svoje nestrinjanje: ko nedvoumno zavrača neželene spolne stike in dejanja ali pa se celo (aktivno ali pasivno) brani pred napadalcem, npr. z brcami, udarci, grizenjem, praskanjem, uporabo orožja (ali drugega nevarnega predmeta, ki se znajde pri roki), poskusom pobege, odtrganjem, varovanjem lastnega telesa, kričanjem, klici na pomoč, grožnjami, rotnjem, razpravljanjem ali prošnjami. To velja tudi za situacije, v katerih nekdo ne more izraziti svoje pristne volje (npr. ker je mrtev, nezavesten, omamljen, preslaboten, neprišteven ali pa sploh ni človeška, ampak nečloveška žival). Pristanek in voljnost sta normativno oporečna takrat, ko je med dvema osebama preveliko (ali celo strukturno določeno) nesorazmerje moči, znanja, izkušenj, osebnostne zrelosti in podobnih subjektivnih spremenljivk (ko gre, denimo, za spolne stike med odraslo osebo in otrokom ali med človekom in živaljo). Vprašljivo pa je, kolikšno mora biti neravnovesje moči med dvema bitjema, da bi spolno aktivnost, ki poteka med njima, ocenili kot moralno in pravno nedopustno. Te uganke ne moremo rešiti načeloma ali *in abstracto*. Upoštevati je treba, da so hetero- in homoseksualna razmerja, v katerih obstaja vzorna, brezhibna enakost moči obeh partnerjev, v praksi precejšnja redkost. Moški so pogosto v ekonomski ali statusni prednosti pred ženskami, ki pa tudi niso brez dragocenih adutov, npr. spolnih uslug (ki jih dajejo ali odtegujejo) in vrste »timotičnih« nagrad (kot so pozitivna pozornost, spoštovanje, občudovanje, naklonjenost in nenazadnje ljubezen). V perspektivi teorije socialne menjave je v medčloveškem razmerju močnejša tista oseba, ki nadzoruje dobrine, ki so za drugega pomembnejše ali vrednejše in je zato od nje bolj odvisen kakor ona od njega (saj ji je manj do virov, ki jih obvladuje on). Vprašanje, kdo je v medosebnem odnosu (v nekem trenutku ali življenjskem obdobju) močnejši, tako zahteva odgovor, ki je po svojih značilnostih empiričen. Po drugi strani pa dejstvo, da je nekdo od partnerjev močnejši, ni razlog za vnaprejšnjo moralno ali pravno obsodbo njunih spolnih aktivnosti. Zelo strogo merilo za presojo (ne)dopustnosti spolnih praks zagovarja Beirne (1997: 325). Po njegovem mnenju je namreč normativno sprejemljiv samo tisti spolni odnos, ki si ga oba partnerja nedvoumno želita in se pri tem dobro zavedata, kaj počneta. Z drugimi besedami, oba morata izraziti pristno soglasje (»genuine consent«), ki je zavestno ter utemeljeno na poznavanju vseh relevantnih okoliščin in na obojestranski želji po erotičnem druženju z drugo osebo. Ampak to je pravzaprav ideal vzajemnega spolnega občevanja, ki mora biti: (a) recipročno (X se zaveda, česa se zaveda Y, ki ve, kaj čuti X, oba pa si želita spolno občevati

²³ Brenot (2010: 234) poudarja, da je življenje v paru (monogamnem razmerju) zelo težavno že zato, ker ljudje zanj nismo naravno ali genetsko programirani.

²⁴ Graeber (2014: 241–243) opozarja, da je človek v zgodovini običajno postal suženj v okoliščinah, v katerih bi sicer lahko umrl, npr. ko se je predal ali so ga zajeli v vojni, ko je postal žrtev plenilskega pohoda ali ugrabitve, ko je zagrešil zločin, za katerega je bila predvidena tudi smrtna kazen, in ko ga je v hudi ekonomski stiski lastniku prodal oče ali pa je to v takem položaju storil kar sam. Mandeji, ljudstvo v zahodni Afriki, so imeli zanimiv običaj: ujetniku so najprej ponudili hrano, ker je veljalo, da noben človek ne

sme umreti s praznim želodcem. Nato so mu dali njegovo orožje, da bi si lahko sam odvezl življenje. Če tega ni storil, ga je ugrabitelj oklofutal in obdržal kot sužnja, bitje, ki je samo privolilo v to, da ga zaničujejo.

drug z drugim);²⁵ (b) simetrično (X je vzburljen, zato se vzburi tudi Y); (c) komplementarno (X in Y stremita k skupnemu ali enakemu cilju, uživanju in zadovoljitvi obeh partnerjev²⁶). Vsekakor lahko občudujemo osebo, ki si dosledno prizadeva udejanjati tak ideal, ne bi pa smeli prehitro obsojati nekoga, ki se loti spolnega občevanja z ekstrinzično motivacijo: ne zato, ker si želi seksa z drugim, ampak iz kakega »zunanjega«, nerotičnega razloga. Denimo: ona privoli v spolno občevanje, ker noče, da bi bil njen partner slabe volje, užaljen, čemeren, razočaran, prizadet, togoten ali nadležno sumničav (»Ji nisem več všeč? Me ne mara več? Je ne zadovoljujem več kot ljubimec? Ima morda že drugega?«). A preden jo začnemo kritizirati ali pomilovati, moramo upoštevati, da tudi on ob kakšni drugi priložnosti nemalokrat nekaj stori (ali opusti) samo zato, da bi ustregel njej (da ne bila žalostna, nejevoljna, razdražena, jezna, nezadovoljna ali nesrečna). To je v medosebnih odnosih precej pogosto, normalno in celo pričakovano.

Skrajno nedopustno ravnanje je posilstvo, tj. dejanje (npr. genitalno, analno ali oralno občevanje), ki ga omogoči nasilje, prisila ali grožnja in ki se zgodi zoper voljo žrtve (brez njenega soglasja).²⁷ Gre za nesporno hud moralni in pravni prestop, ki

ki žrtev objektivira (»popredmeti«), potepta njeno človeško dostojanstvo in jo zanika kot subjekta ali osebo, ki ima pravico prostovoljno (in v skladu z lastnimi željami ali interesi) razpolagati s svojo spolnostjo (in z njo najtesneje povezano intimnostjo), ki ni le nekaj, kar ona ima (ali počne), ampak je tudi sestavni del njene identitete (tega, kar je). Storilec ni vedno ravnodušen do občutij (ali želja) viktimizirane osebe. Zgodi se, da jih napačno dojame ali interpretira, npr. zaradi nezadostnih izkušenj (pa tudi zaradi pomanjkljivih kognitivnih zmognosti ali socialnih, emocionalnih in komunikacijskih veščin), opitosti ali močne vzburljenosti (ki povzročijo, da razmišlja z eno samo glavo, tisto manjšo, ki jo ima pod pasom). Mnogo pogosteje se storilec za občutja in voljo žrtve sploh ne zmeni, in to iz različnih razlogov: (a) ker meni, da je do seksa upravičen (npr. zato, ker je ona – zaradi te ali one podarjene dobrine ali opravljene storitve – njegova dolžnica, ali morda zato, ker je pač njegova – nekdanja ali sedanja – punca, ljubica ali žena, tj. figura, katere seksualnost ima pravico nadzorovati ali upravljati, kot se mu zahoče); (b) ker si domišlja, da je njeno zavračanje ali upiranje hlinjeno (»v resnici si želi ali celo že komaj čaka, da si jo podredim in prodrem vanjo«); (c) ker je v njegovih očeh žrtev degradirano (ali celo razčlovečeno) bitje, do katerega nima nobene moralne ali pravne dolžnosti (saj ne pripada namišljeni skupnosti, s katero se istoveti); (č) ker pričakuje, da bo žrtev po vsej verjetnosti molčala, tako da zaradi posilstva ne bo deležen nobene formalne ali neformalne kazni; (d) ker ocenjuje, da si žrtev zasluži, da je posiljena (ker je slab človek, ker ga je prevarala ali je zgrešila kak drug prekršek, ker ima sloves »lahke« ženske ali »kurbe«, ker ga je s svojim izzivalnim ali koketnim vedenjem tako vzburlila, da se ne more več obvladati, ker ...). Obstajajo pa tudi posiljevalci, ki niso brezbrizni do stališč žrtve, vendar jih vznemirja prav to, da jih ženska zavrača. Vloga nasilja pri posilstvu ni vedno enaka. Nekateri storilci ga uporabijo le

²⁵ To, da se spolna želja nanaša na neko drugo željo (»želim, da bi me drugi želeli«), razkriva njeno značilno človeško (antropogeno) naravo. Kojève (2014: 118–119) trdi, da želeži željo pomeni, da hoče subjekt postaviti sebe na mesto vrednosti, ki jo želi druga želja: »Brez te nadomestitve bi si želeli vrednost, zaželeni objekt, in ne želje same. Želeži si željo drugega torej konec koncev pomeni, da si želim, da bi bila vrednost, ki sem jaz ali ki jo 'predstavljam', vrednost, ki si jo želi ta drugi: hočem, da 'prizna' mojo vrednost kot svojo vrednost, hočem, da me 'prizna' kot avtonomno vrednost.«

²⁶ Hobbes (2006: 58) poudarja, da užitek, ki se veže na slo, ki jo ljudje imenujejo pohota, ni samo čutni, ampak je tudi duhovni. Spolno poželenje namreč sestavljata dve združeni sili, in sicer želja, da bi ugajali, in želja, da bi nam bilo ugodeno: »Užitek, ki ga ljudje občutijo, ko nudijo užitek, ni čutni, ampak duhovni užitek ali veselje, ki ga tvori predstava o lastni moči, da tako zelo ugajajo.« Z drugimi besedami, posameznik uživa tudi zato, ker vidi ali sliši drugega, kako uživa v spolnem občevanju z njim. Hobbes meni, da ljudje z oznako »pohota« obsojajo spolno poželenje, ki ga sicer raje imenujejo »ljubezen«, čeprav je »ta strast ena in ista nedoločena želja po drugem spolu, ki ni nič manj naravna od lakote«. Neiman (2015: 177–178) opozarja, da je podobno stališče zagovarjal Rousseau, ki je menil, da seks – tj. erotična ljubezen (posameznikova želja po tem, da drugi uživa, ki je obenem želja po njegovem lastnem užitku) – zagotavlja edino ali vsaj paradigmatično vez med ljudmi, ki je hkrati naravna in (vsaj načeloma, če že ne v praksi) razumna, poleg tega pa združuje človeška bitja tako, kot ne more nobena družbena pogodba.

²⁷ Odsotnost privolitve (ali neupoštevanje zavračanja) je ključna prvina, ki opredeljuje tudi spolno nadlegovanje, nedvomno precej razširjen pojav, ki obsega različne in ponavljajoče se epizode »neželenega spolnega zanimanja«, kot so erotično zaznamovani namigi, predlogi, »teženje«, seksistični komentarji, neokusne šale, dotiki, otipavanje, pohotni pogledi (»slačenje z očmi«) in tako da

lje. Tipični prizorišči spolnega nadlegovanja sta šola in delovno okolje. Izvajajo ga sošolci, vrstniki, sodelavci, stranke, s katerimi prihaja posameznica v stik pri opravljanju svojega predpisanega dela, in hierarhično (oblastno) nadrejene osebe, namreč učitelji, šefi in delodajalci, ki svoj pritisk na spolno zaželeno bitje neredko podkrepijo z obljubo te ali one dobrine (npr. dobre ocene na izpitu, zaposlitve, napredovanja ali višje plače) ali z grožnjo, da bo ostala brez nečesa, kar si želi (pridobiti, imeti ali biti) ali do česar je celo upravičena. V zadnjem času je bilo spolno nadlegovanje deležno izdatnejše medijske pozornosti po zaslugi gibanja »Jaz tudi« (»Me Too«), nekaj pozornosti pa je vzbudil tudi polemičen odziv francoskih umetnic in intelektualk, ki so posvarile pred nevarnostjo prenapetega moralističnega čistunstva in se zavzele celo za pravico moških do »nadlegovanja«. A v tem upravičenju ni nič osupljivo nenavadnega ali šokantnega, saj gre le za to, da se moškimi (osvajalcem ali zapeljivcem) ne bi bilo treba zaustaviti že ob prvem »ne«, ki je običajno pričakovani odziv ženske na erotično ponudbo, predlog ali priprošnja. Prva zavrnitev namreč ni nujno dokončna, saj se lahko sčasoma (prej ali slej) preobrazi v privolitev.

toliko (ali zato), da žrtev zastrašijo (in ji pokažejo, da »mislijo resno« in so pripravljene »iti do konca«), nekateri z njim zlomijo upor žrtve, si jo podredijo in jo osvojijo, nekateri pa gredo še dlje. »Presežno« nasilje je včasih resda (nenameravana) posledica naključnih (ali nesrečnih) okoliščin, pogostejše pa je izraz bodisi storilčevih sadističnih teženj²⁸ (uživanja v tem, da žrtvi zadaja bolečino in jo ponižuje) bodisi njegove mržnje do neke osebe, specifične kategorije npravno oporečnih (ali kako drugače manjvrednih) posameznikov ali žensk nasploh. Posilstvo postavi žrtev v skrajno neprijeten položaj, in to ne le med samim dejanjem (ki zanjo ni seks, ampak nasilje ali prisila), ampak tudi pred njim in *post delictum*. Ko posameznica uvidi, da ji grozi spolno nasilje, se mora v čustveno nabiti situaciji naglo odločiti, kako naj ravna. Ali naj se poskuša braniti? Katero taktiko – fizično ali verbalno, aktivno ali pasivno – naj izbere, da ne bo zaradi upiranja utrpela še dodatno škodo? Kolikšna je verjetnost, da bo njen odpor uspešen? Kako bo njen odnos do posiljevalca vplival na njeno poznejšo samopodobo in samospoštovanje? Po posilstvu se mora spopasti ne le z negativnimi (telesnimi, duševnimi in moralnimi) odboji tega travmatičnega dogodka, ampak tudi z »dilemo prijavljanja«. Žrtev bo verjetneje molčala, če: (a) meni, da ji ne bodo verjeli (ker se s storilcem poznata že od prej, ker sta imela v preteklosti soglasne spolne odnose, ker je pred posilstvom privolila v nekatera spolna dejanja, ker se je viktimizacija pripetila na zmenku, v njegovem stanovanju ali avtomobilu, ker ni bila trezna, ker je predolgo odlašala s prijavo ali ker ni materialnih dokazov); (b) ker ocenjuje, da je

(tudi) sama odgovorna ali kriva za to, kar se ji je zgodilo, in to bodisi zaradi neprimerne (npr. lahkomiselne, naivne ali tvegane) vedenja bodisi zaradi »slabega« značaja (»sem pač tip človeka, ki si zasluži, da se mu dogajajo take reči«); (c) ker ne zaupa policiji ali sodiščem; (č) ker noče, da bi v kazenskem postopku brskali po njeni preteklosti, spodbijali njeno verodostojnost ali moralno integriteto in se morda še skrivoma naslajali ob pikantnih podrobnostih, ki bi jih morala – pred popolnimi neznanci – opisovati in razlagati znova in znova (čeprav bi jih najraje zbrisala iz spomina); (d) ker jo je strah, da jo bodo njeni najbližji gajali in obsojali; (e) ker se njen primer precej razlikuje od prevladujočih (ljudskih ali zdravorazumskih) predstav o »tipičnem« posilstvu; (f) ker se boji, da se ji bo prijavljeni storilec maščeval; (g) ker se ji neljubi dogodek ne zdi tako travmatičen, da bi ga »obešala na veliki zvon« (ali iz njega »naredila cirkus«).

Pedofilija, tj. spolni stiki odrasle (hetero- ali homoseksualno usmerjene) osebe s (pred)pubertetnim otrokom (npr. objemanje, ljubkovanje, otipavanje, božanje ali drgnjenje genitalij in – mnogo redkeje – genitalno, analno ali oralno občevanje), je v današnjem času dojeta in ovrednotena kot moralno in pravno najbrž najhujša, najbolj zavržna in grajana oblika deviantne seksualnosti. Pedofil velja za hudodelca (npravne seksualnega izprijenca) *par excellence*, in to celo v očeh drugih kriminalcev. Toda zakaj? Kaj je pravzaprav narobe s pedofilijo? Svoj čas, zlasti po »odkritju otroštva« (Ariès, 1991: 21–24) v 17. in 18. stoletju, so menili, da tovrstna erotika omadežuje, oskruni in morda celo spridi bitje, ki je v obdobju odraščanja še popolnoma nedolžno, tj. brez seksualnih želja, zanimanj, fantazij in užitkov. Z današnjega vidika se zdi, da je ključni razlog za njeno nedopustnost (prepovedanost, obsojanje in sankcioniranje) moralna in pravna neveljavnost (ali nesprejemljivost) morebitnega otrokovega pristanka (ali voljnosti), in sicer zaradi izrazite in večplastne nesorazmernosti njegovega razmerja do odraslega človeka (ki čuti do njega spolno željo). Prvič, odraščajoče bitje označuje omejena, še ne dovolj razvita osebnost (npr. nezadostne izkušnje, pomanjkljive spoznavne in čustvene možnosti, slabo poznavanje različnih vidikov seksualne pojavnosti ter psihična in fizična nezrelost). Drugič, otrok težko zavrne zanj neželena dejanja odrasle osebe, ki je običajno močnejša in mu je v mnogo ozirom superiorna že samo zaradi starostne razlike, njegova zmožnost upiranja pa je še zlasti okrnjena v razmerju do posameznikov, od katerih je odvisen, ker nadzorujejo (materialne in čustvene) dobrine, ki jih potrebuje ali si jih želi. Tretjič, otrok je v primerjavi z odraslimi mnogo manj svoboden, saj ima na voljo skromnejši izbor dovoljenih in uresničljivih vedenjskih možnosti. Četrto, seksualne dejavnosti imajo za otroka navadno drugačen pomen kakor za pedofila. Če se odrasli loti spolnih stikov proti otrokovi volji – s (pri)silo, grožnjami, pritiski, nadlegovanjem, izsiljevanjem, manipulacijami ali

²⁸ Markiz de Sade, čigar priimek se uporablja za označevanje najpodlejših človeških vzgibov (uživanja v zadajanju bolečine), sam ni bil bog ve kakšen sadist. V mladih letih je resda zakrivil nekaj hudobij, ki so se – menda proti njegovi volji – nesrečno končale, potem pa je večino časa tako ali tako preživel za zapahi (v ječi in naposled v norišnici). Najhujša hudodelstva je zagrešil s peresom. Njegova besedila – podrobni opisi vsakovrstnega, do skrajnosti stopnjevanega, orgazmičnega trpinčenja, začinjani s hvalnico analnega seksa (ki ga je pisec cenil prav zato, ker ni namenjen reprodukciji) –, v katerih sta zlobnost in pregreha sistematično nagrajevani, dobrota in krepost pa dosledno kaznovani, so vsekakor »kriminalna«, še zmeraj odbijajoča (saj apelirajo na naše najnižkotnejše želje), a tudi (ne sicer za vse bralce) privlačna. Neiman (2015: 190–194) ocenjuje, da Sadova nedvomno izvorna, v pornografski obliki izražena filozofska misel ni le kritika kulture in družbe, ki dušita in tlačita človeško seksualnost, ter razsvetljuje vere v zmožnost razuma, da osvetli Resnico (kot nekaj, kar je – tako kot seks – del narave ali iz nje izvira), ampak je tudi surov napad na (hudobnega, odsotnega ali samo slabotnega?) Boga, ki je načrtoval in ustvaril svet, zvrhano napolnjen z bedo, žalostjo, gorjem, nesrečnostjo, trpljenjem in drugimi nevšečnostmi, poleg tega pa v njem uspevajo liki, ki so brezobzirno izkoriščevalski, nasilni, sleparski, zatiralski, manipulativni ali tatinski (in ki ne potrebujejo nobene kreposti ali religije, saj lahko zadovoljujejo svoje želje brez npravne navlake). Na kratko: to, kar še zlasti muči de Sada, je pravzaprav kriminološki problem, namreč svet, v katerem se zločin spleča.

zlorabo avtoritete (ali zaupanja), ki se navezuje na različne socialne vloge (npr. starša, učitelja, skrbnika, trenerja ali duhovnika) –, je njegovo početje seveda še toliko hujše. To velja tudi za primere, ko so spolne aktivnosti z odraslim moteče ali škodljive za otrokov psihoseksualni, čustveni ali osebni razvoj ali pa so zanj neprijetne, boleče ali mučne že kot take (torej tudi tedaj, ko so brez nadaljnjih, bolj ali manj dolgotrajnih negativnih posledic), npr. ker vzbujajo jezo, ogorčenje, gnus, strah, tesnobo, zmedenost in občutja krivde, izdajstva ali nemoči.²⁹ Beirne (1997) s podobnimi argumenti utemeljuje nedopustnost spolnih praks med ljudmi in živalmi. Ta raznoliki pojav, ki ga generično poimenuje z besedno zvezo »medvrstni spolni napadi« (v preteklosti so mu dajali oznake, kot so »peccato contra naturam«, sodomija, »zločin, ki med kristjani ne bi smel biti niti omenjen«, »neizrekljiva pregreha«, bestialnost ali zoofilija), je zanj nesprejemljiv zaradi več razlogov: (a) ker pogosto vključuje prisilo (»coercion«); (b) ker so tovrstne aktivnosti za živali velikokrat neprijetne, boleče ali celo smrtonosne;³⁰ (c) ker živali ne morejo spregovoriti o lastnih neprijetnih doživetjih in zlorabah, ki so jih utrpeli, niti izraziti morebitnega soglasja tako, da bi bilo to za človeka jasno, razločno in nedvoumno; (č) ker se živali le redko lahko učinkovito uprejo napadalcu, v razmerju do katerega so šibkejšje in včasih tudi odvisne; (d) ker imajo tudi živali pravico, da jih obravnavamo dostojno. Moralno in pravno sprejemljivi pristanek je nenazadnje pomemben pri ocenjevanju (ne)dopustnosti komercialnega seksa, zlasti (poklicne in amaterske) prostitucije in pornografske produkcije. V liberalni kulturi je prodaja spolnih storitev, ki jih izvajajo odrasle osebe, nasploh v redu, če je »prostovoljna«, in sicer v tem smislu, da ni posledica prisile, groženj ali prevare.³¹ Z drugimi besedami,

menjava mora biti soglasna: komercialni seks se v tem oziru razlikuje od posilstva, saj moški, ki prostitutki plača za nje – običajno neosebno, distancirano, mehanično, rutinsko in na hitro opravljeno – delo, upošteva njeno željo po denarju (in dobro ve, da od njega ne pričakuje spolne zadovoljitve). Primorac (2002: 117–118) priznava, da ta starodavna pridobitna dejavnost ni brez negativnih plati in tveganj, kot so spolne bolezni, poniževalno ali celo nasilno vedenje strank, izkoriščanje delodajalcev ali zvodnikov, nizek družbeni status in z njim povezane moralne sankcije (vključno s stigmo »kurbe«), vendar pa po njegovem mnenju to ni vprašanje morale, ampak preudarnosti.

3 Za konec: težave z normalno (in normativno pričakovano) spolnostjo

Že na prvi pogled je očitno, da so (individualna in kolektivna) stališča do človeške seksualnosti družbeno, kulturno in zgodovinsko relativna, bolj ali manj spreminjajoča se v času in prostoru. To velja tako za normativne kakor tudi za modrostne ocene erotičnih praks. V prvem primeru se pojavlja vprašanje, katere spolne dejavnosti so – moralno, pravno ali versko – (ne)dopustne, v drugem pa gre za to, ali, koliko in v kateri obliki so pomembne za posameznikovo srečo, samozanesništvo, osebni razcvet, splošno zadovoljstvo ali izkustveno dobro življenje. V današnjem času redko kdo zares iskreno zagovarja tezo, da je seks že kot tak npravno oporečen, tako da ga je mogoče v najboljšem primeru (in s stisnjenimi zobmi) upravičiti le, če ga priklenemo na verigo nerazvezljive zakonske zveze, zaklenemo v kletko družinskega doma in postavimo v službo reprodukcije. Po drugi strani pa so za večino neprepričljivi tudi zaprašeni nauki prerokov, filozofov in modrijanov, ki so ljudem priporočali disciplinirano askezo, privzgojeno brezbrežnost do telesnih naslad in evakuacijo iz varljivega sveta – nesporno zapeljivih, vendar naglo minljivih in zasvojljivih – čutnih užitek, ki posamezniku ne zagotavljajo trajne vedrine, duševne mirnosti in spokojne blaženosti. Prevladuje prepričanje, da je seks normativno sprejemljiv, če se opira na alibi moralno in pravno veljavnega pristanaka, empirično pa je najboljši v »resnem« intimnem in ljubezen-

²⁹ Primorac (2002: 170–173) opozarja, da škodljivost otrokovih seksualnih aktivnosti z odraslo osebo ni empirično potrjeno dejstvo. Odkriti (obravnavani in raziskani) primeri namreč niso reprezentivni za celotno otroško populacijo. Poleg tega je treba upoštevati, da je lahko škoda, ki jo občuti otrok, tudi posledica neprimerne odzivitve staršev ali drugih oseb, ki se neformalno ali po uradni dolžnosti ukvarjajo s spolno zlorabljenjo žrtvijo.

³⁰ Beirne (1997: 318) poroča, da si je v okviru raziskovanja spolnega zlorabljanja živali ogledal pornografski film (*Barnyard Love*) s takšno vsebino. Opazil je, da so v njem najpristnejše uživali psi, ki so občevali z ženskami, kokoši in jegulje so očitno trpele, medtem ko so bili konji in krave videti povsem brezbrizni in se niso prav nič menili za to, kar so z njimi počeli ljudje.

³¹ Nobena skrivnost ni, da mnogi – ženske (ne le feministke) veliko bolj kakor moški – ne odobravajo komercializacije seksa, zlasti prostitucije (posameznice, ki se z njo ukvarjajo, imajo veliko partnerjev ter pogosto in v različnih oblikah spolno občujejo) in pornografske produkcije (ki prikazuje neobremenjeno uživaške hotnice s precej intenzivnim in ekstenzivnim erotičnim življenjem). Razlogi za odklonilno stališče so različni. Nekateri, denimo, menijo, da je spolnost nekaj, česar se nikakor ne bi smelo prodajati in kupovati (družbena praksa ima o tem seveda ločeno mnenje),

drugi pa ocenjujejo, da je komercialni seks za ženske zatiralni in ponižujoč. Toda številne prostitutke se s tem ne strinjajo (Peršak, 2010: 152–155). Boutellier (2000: 111) opozarja na listino (*Charter of the Rights of Prostitutes All Over the World*), ki so jo politično aktivne spolne delavke sprejele na svoji prvi mednarodni konferenci leta 1985 v Amsterdamu. To besedilo, ki nasprotuje pokroviteljstvu feministk, puristk ter moških moralistov in dušebrižnikov, se zavzema za pravico žensk, da svobodno in avtonomno odločajo o lastni seksualnosti (vključno z njeno komercializacijo), ter za družbeno priznanje (legitimnost), dekriminalizacijo, deviktimalizacijo in destigmatizacijo tega poklica (ali pridobitne dejavnosti).

skem medosebnem razmerju. Toda križi in težave so tudi s tovrstno, kulturno normalno in »idealno« spolnostjo, in to ne le zaradi pregovorne kapricioznosti penisa (ki je vse prej kot ubogljiv služabnik), njegove neprimerne velikosti ali prezgodnje ejakulacije (nezmožnosti, da bi deloval v slogu dilda, tj. umetnega falosa), nestalnosti ali pešanja spolnega nagona, nezadostnega ali slabotnega uživanja v erotičnih praksah in mučnih ugibanj o pristnosti ali intenzivnosti ženskega orgazma. Težava je tudi, da se seks in ljubezen ne povezujeta ali ujemata tako, kot bi želeli (ali kot se od njihju pričakuje). Toda to ni nikakršna skrivnost: ljubiti je pač mogoče marsikaj in marsikoga, ne da bi čutili spolno željo po objektu tega plemenitega čustva, medtem ko nas lahko seksualno neznansko privlači oseba, do katere ne čutimo nobene (neerotične) ljubezni, ki je sploh ne poznamo in s katero se niti ne nameravamo zaplesti v trajnejše intimno razmerje. Toda to ni tisto, kar muči premnogo parov, namreč postopno ugašanje strasti in redčene spolnih odnosov v dolgotrajnem ljubezenskem razmerju.³² A tudi v tem ni nič nenavadnega ali nepričakovanega. Samo pomislimo. Čar novosti, ki blagodejno učinkuje na spolno poželenje, prej ali slej zbledi: posameznik se osebe, s katero je že dolgo v tesni – in običajno tudi prostorsko (stanovanjsko) poenoteni – partnerski zvezi, prej ali slej navadi, zato ga ta ne preseneča in vznemirja več tako in toliko kot na začetku razmerja, njune spolne prakse pa postajajo vse bolj rutinsko opravilo (včasih celo svojevrstna tlaka).³³ S staranjem se posa-

meznik praviloma ne polepša (tudi če ga poskuša zaustaviti z estetskimi operacijami ali prikriti s kozmetičnimi pripomočki), to pa – podobno kot kopičenje odvečnih kilogramov – ne vpliva najboljše na njegovo erotično privlačnost ali zaželenost. V zasebnosti skupnega prebivališča je posameznik redko tako zapeljivo urejen kot tedaj, ko se odpravlja na zmenek ali ko obišče partnerja na njegovi lokaciji. Odraslim osebam večino časa in energije vzamejo službene obveznosti ter starševsko in gospodinjstvo delo. Navzočnost otrok v družinskem domu precej okrnji priložnosti za seksualne aktivnosti (priporočljivo je, da jih odraščajoče, še »nedolžno« bitje ne vidi in ne sliši). Seks, ki se ga posameznik sprva loteva, ker mu je pač všeč, se lahko v »resnem« razmerju spremeni v nekaj, kar druga oseba od njega pričakuje, torej v neke vrste dolžnost, to pa ga obteži z neljubo ekstrinzično motivacijo. Intimnost med partnerjema se sčasoma ustali in na tej (običajno visoki) ravni potem ni več pomembnih sprememb. Posameznik namreč o osebi, s katero je v dolgotrajnem razmerju, ve bolj ali manj vse, kar je vredno vedeti. Pozna jo tako rekoč do obisti, saj mu je razkrila že vse zanimivosti iz svoje preteklosti, pa tudi želje, pričakovanja, interese, prepričanja, preference, vrednote, ideale, okuse, navade, nevrvalgične točke ... Z njo je skoraj brezhibno uglašen in rad jo ima, težava je le, da temu ne sledita nujno še erotična strast in spolno poželenje. Tedaj vzniknejo vprašanja, kako ju obuditi in potem čim dlje ohranjati v vročem stanju, kako zagotavljati partnerjevo zvestobo (in svojo konkurenčnost do morebitnih novih kandidatov ali tekmecev) in kako se ubraniti lastnim skušnjavam po skokih čez plot, ki se lahko (če drugi izve zanje) končajo z uničenjem razmerja ali razbitjem družinske celice.

Slabljenje erotike v dolgotrajni zvezi za mnoge ni omembe vredna težava. S tem problemom se zagotovo še najmanj obremenjujejo budisti, ki vidijo v prenehanju slehernega stremljenja (pogasitvi vseh »ognjev želja«) pogoj *sine qua non* za trajno srečnost ali nirvano (Keown, 2013: 54–58), in tisti, ki so prepričani, da je med erotiko in ljubeznijo nepomirljivo nasprotje (tako da ni mogoče – razen pod okriljem laži, samoprevare ali hipokrizije – ljubiti osebe, s katero si želiš spolno občevati).³⁴

³² Kundera (2008: 78) ponazori literarno »vstopanje v dušo« zakonskega spolnega občevanja z odlomkom iz Musilovega »mislečega« romana *Mož brez posebnosti*: »Kadar v spalnici ni luči, se moški znajde v položaju igralca, ki mora pred nevidnim občinstvom v zatemnjenem parterju odigrati hvaležno, čeprav že malce obledeno vlogo junaka, ki spominja na rjovečega leva. Temačni Leonov avditorij pa njegovega prizadevanja že leta dolgo ni nagradil niti z najmanjšim aplavzom, oddal ni niti najmanjšega znamenja negodovanja in nobenega dvoma ni, da bi ob takem spoznanju popustili še tako jekleni živci. Zjutraj, ob zajtrku, se je Klementina držala togo kot zmrazeno truplo, Leo pa je kar drgetal od občutljivosti. Celo njuna hči Gerda je to vsakokrat opazila in si poslej z grozo in bridkim odporom predstavljala zakonsko življenje kot mačji boj v nočni temi.«

³³ Puškin (2005: 88–89) z neprizanesljivo iskrenostjo priznava, da ga že mesec dni po poroki ni več prevzemal radostni drget pričakovanja, ko se je njegova žena slačila pred njim. Po dveh mesecih jo je kot spolno partnerico poznal že na pamet. Že vnaprej je lahko predvidel, katero krettno bo naredila, kako bo zastokala, ko se ga bo oklenila in kako bo slednjič olajšano zavzdihnila. Bolj kot njen vonj ga je vznemirjal duh nemškega sira – ker ga je spominjal na druge ženske: »Strast je pohota, pobožanstvena s trepetom. V zakonu trepet strohni, ostane le še slabotno poželenje kot neizbežna fiziološka danost. Šele ko sem se oženil, sem dojel, koliko je strast duhovna. Duša potrebuje trepetanje, ki ga prinaša samo novota. Hlepenje po novem je enako kot hlepenje po znanju, pred katerim nas je Bog svaril. Če je znanje grešno, potem je sprijeno vse novo. Zato trdnost družine temelji na tradiciji in starodavnih

šegah. Vdor novote, novega znanja je za zakon rušilen. Z vsako spremembo se obnovi greh spoznanja. V zakonu duhovnost trepetanja ob ženi ne izgine, marveč se preseli na otroke, se spremeni v njihove duše. Mogoče prav zato katoliška cerkev, ki ve, da trepetavica v zakonu pojanja, razglašala fuk z ženo za greh, če nima namena spočenjanja. Takšna prepoved podaljšuje življenje strasti, saj je čas vzdržnosti precej dolg ...«

³⁴ Younes (2016: 12) poroča, da je takšno stališče zagovarjal Wittgenstein, ki je dekletu, v katero se je zaljubil, predlagal poroko, a pod pogojem, da bo zakonska zveza brez spolnih odnosov. Marguerite Respinger je to nenavadno ponudbo zavrnila, a to ni vplivalo na njun nadaljnji prijateljski odnos. Glavni junak *Kreuzerjeve sonate*, ki je po letih strupenih prepričev iz bolestone ljubosumnosti

ali pa celo menijo, da je seksualna vzdržnost nujna za emancipacijo žensk (npr. Weininger, 1986: 437–453). Za nekatere so mnogo pomembnejši ljubezen, tovarištvo, tesna čustvena povezanost, ekipni duh, varnost, za katero jamčita pomirjujoča predvidljivost vsakdanjih rutin in neomajna trdnost družinske solidarnosti, ter dosežena (ali pričakovana) materialna blaginja in družbeni status, ki ju omogoča normalno (normativno pričakovano) razmerje, v katero so vpeti. Nekateri se zavedajo, da bi jih tudi novi spolni objekt osrečeval le nekaj časa, potem pa bi, prej ali slej, spet zabredli v dobro znano močvaro erotičnega dolgočasa, frustracij in sanjarjenj o nekom drugem, po možnosti boljšem. Nekateri se trezno sprijaznijo s trpko realnostjo (»kdor ni zadovoljen z malim, ta ...«) in se pri tem morda tolažijo vsaj z zalogo osivelih spominov na erotične pustolovščine v mladosti (v krajšem ali daljšem prehodnem obdobju med otroštvom in odraslo »resnostjo« ali »zrelostjo«). Nekaterim je kristalno jasno, da nimajo na voljo več nobene boljše alternative (za osebe, ki so nesporno »vredne greha«, so postali že popolnoma nezanimivi ali celo nevidni). Užitek, ki ga daje seks, je potencialno resda zelo intenziven, a tudi hitro hlapljiv in nepotešljiv (trmasto namreč sili k ponovitvam, pričakuje ali hoče »še!«), hkrati pa »ničemur ne služi«. Zato mnogi svojo življenjsko energijo raje preusmerjajo v opravila, ki imajo neprimerno opaznejše učinke, npr. v poklicno kariero, pridobivanje (in ohranjanje) simbolnega »kapitala«, izboljševanje lastne konkurenčnosti, statusno promocijo in služenje denarja,³⁵ ki ga ni nikoli dovolj in ki vsakomur vedno koristi: tržno neuspešnim za sprotno zadovoljevanje potreb,

usmrtil svojo ženo, je bil po tej morilski epizodi prepričan, da bi bila spolna vzdržnost najboljša rešitev za človeštvo (in to celo za ceno izumrtja vrste). Tolstoj (1966: 113) skozi njegova usta trdi, da ženske dobro vedo (lahkožive zavestno, nedolžne pa podzavestno), kaj imajo v mislih moški, ko jim govorijo o ljubezni in drugih vzvišenih čustvih; gre za njihovo erotično privlačnost, vendar pa jim za to, da se pretvorijo v »predmet naslade« in »orodje za vzbujanje pohotnosti«, pogosto zaračunajo visoko ceno: »Vse razkošje življenja terjajo in vzdržujejo ženske. Preštejte vse tovarne. Večina njih izdeluje nekoristne okrase, kočije, pohištvo, igrače za ženske. Milijoni ljudi, rodovi sužnjevi, se uničuje v tem težaškem delu po tovarnah zavoljo ženskih muhavosti. Ženske kot cesarice vklepajo v suženjstvo in težko delo devet desetin človeškega rodu. In samo zavoljo tega, ker so jih ponižali, jih oropali enakopravnosti z moškimi.«

³⁵ Bataille (2001: 154) meni, da je ravno »seksualno prekipevanje« (tj. naša vedno navzoča »živalskost«) tisto, kar najbolj nasprotuje redukciji človeka na »stvar« (orodje, delovno silo ali zaslužnjeno, ukročeno, udomačeno in zdresirano bitje): »Toda to postane jasno šele pozneje: najprej je človek žival, ki dela, se podreja delu in se mora zato odreči delu svojega prekipevanja. V seksualnih omejitvah ni nič samovoljnega: vsak človek ima na voljo omejeno količino energije, in če en del porabi za delo, je za ta del prikrajšano njegovo erotično življenje. Tako nas prav sama človeškost v človeškem, protičloveškem času reducira na stvari, in živalskost je tedaj tisto, kar v nas ohranja vrednost eksistence subjekta za sebe samega.«

poslovno uspešnim pa za pridobivanje sanjskih, razkošnih, prestižnih, dih jemajočih ter občudovanja in zavisti vrednih dobrin.³⁶ Nekateri se oprimejo tega ali onega hobija ali pa poskušajo čas, ki jim preostane po službi (in drugih neizogibnih obveznostih), nameniti skrbi za zdravje in čilost, v upanju, da si bodo s tem priskrbeli vsaj visoko starost, čim pozneje srečanje s smrtjo, ki si jo mora (tako kot vse drugo) človek v današnji (sadamozohistični) kulturi »zaslužiti«, vse prepogosto s precejšnjim (samo)trpinčenjem in podreditvijo mučnim ali bolečim oblikam zdravljenja hudih bolezni. In tako naprej. Vidimo torej, da seks še zdaleč ni edina (ali najpomembnejša) stvar, s katero se je mogoče zamotiti v življenju, medtem ko je treba potrpežljivo in po novem čim aktivneje (ter v poprečju precej dolgo, celo čedalje dlje) čakati, da končno mine.

Literatura

1. Ariès, P. (1991). *Otrok in družinsko življenje v starem režimu*. Ljubljana: ŠKUC in Filozofska fakulteta.
2. Arruzza, C. (2016). *Nevarna razmerja. Poroke in razveze marksizma in feminizma*. Ljubljana: Sophia.
3. Bataille, G. (2001). *Erotizem*. Ljubljana: Založba I*cf.
4. Baumeister, R. F. in Tice, D. M. (2010). *The social dimension of sex*. Boston: Allyn and Bacon.
5. Beirne, P. (1997). Rethinking bestiality: Towards a concept of interspecies sexual assault. *Theoretical Criminology*, 1(3), 317–340.
6. Blau, P. N. (1964). *Exchange and power in social life*. New York: Wiley.
7. Bock, G. (2004). *Ženske v evropski zgodovini*. Ljubljana: Založba I*cf.
8. Boutellier, H. (2000). *Crime and morality. The significance of criminal justice in post-modern culture*. Dordrecht: Kluwer Academic Publishers.
9. Brenot, P. (2010). *Le sexe et l'amour*. Pariz: Odile Jacob.
10. Bruckner, P. (2010). *Paradoks ljubavi*. Zagreb: Algoritam.
11. Burcar, I. (2015). *Restavracija kapitalizma: repatriarhalizacija družbe*. Ljubljana: Sophia.
12. Elias, N. (2000). *O procesu civiliziranja. Vedenjske spremembe v posvetnih višjih slojih zahodnega sveta*. Ljubljana: Založba I*cf.
13. Ellmers, S. (2017). *Svoboda in ekonomija. Teorija civilne družbe po Heglu*. Ljubljana: Sophia.
14. Freud, S. (1986). *Budučnost jedne iluzije i drugi spisi*. Zagreb: Naprijed.

³⁶ Ellmers (2017: 217) ocenjuje, da sedanje težnje k subjektiviranju dela, ki se navezuje na neoliberalno brisanje (ali odpravljanje) meje med »svetom dela« in »svetom življenja« (ali med delovnim in prostim časom), večinoma ne motivira želja po avtonomni (samodoločeni ali »pristni«) eksistenci, marveč izvira iz zaostrene tekmovalne logike trga. Uspešen delavec si, denimo, strastno prizadeva povečati (ali vsaj ohraniti) lastno konkurenčnost in dohodek (ki neredko nastopa kot nadomestek življenjskega smisla), pri čemer je to čustveno nagnjenje pogosto dovolj močno, da delovnih opravil, ki so mu pravzaprav zunanja, sploh ne občuti kot nečesa, kar mu je (heteronomno) vsiljeno od zunaj (ali od zgoraj).

15. Giddens, A. (2000). *Preobrazba intimnosti*. Ljubljana: Založba / *cf.
16. Graeber, D. (2014). *Dolg. Prvih 5000 let dolžništva*. Ljubljana: Založba / *cf.
17. Harari, Y. N. (2015). *Sapiens. Kratka zgodovina človeštva*. Ljubljana: Mladinska knjiga.
18. Hobbes, T. (2006). *Človekova narava*. Ljubljana: Krtina.
19. Homans, G. C. (1961). *Social behavior. Its elementary forms*. New York: Harcourt, Brace, & World.
20. Keown, D. (2013). *Buddhism. A very short introduction*. Oxford: Oxford University Press.
21. Kojève, A. (2014). *Tiranija in modrost in drugi spisi*. Ljubljana: Založba / *cf.
22. Kolenik, T. (2017). *Koža kot kostum. Oblačenje in slačenje v vsakdanjem življenju in umetniškem ustvarjanju*. Ljubljana: Mestno gledališče ljubljansko.
23. Kundera, M. (2008). *Zastor. Esej v sedmih delih*. Ljubljana: Modrijan.
24. Morus, L. L. (1961). *Zgodovina seksualnosti*. Ljubljana: Cankarjeva založba.
25. Neiman, S. (2015). *Evil in modern thought. An alternative history of philosophy*. Princeton: Princeton University Press.
26. Peršak, N. (2010). Viktimalizacija prostitutk in sramotenje izjem: mit o prostitutki žrtvi. *Revija za kriminalistiko in kriminologijo*, 61(2), 152–163.
27. Primorac, I. (2002). *Etika in seks*. Ljubljana: Krtina.
28. Puškin, A. S. (2005). *Skrivni zapiski A. S. Puškina*. Ljubljana: Delo.
29. Russell, B. (1976). *Marriage and morals*. London: George Allen & Unwin.
30. Ryan, C. in Jethà, C. (2013). *Seks ob zori. Predzgodovinski izvori moderne seksualnosti*. Ljubljana: Modrijan.
31. Sloterdijk, P. (2009). *Srd in čas. Politično-psihološki poskus*. Ljubljana: Študentska založba.
32. Tolstoj, L. N. (1966). *Kreuzerjeva sonata*. Ljubljana: DZS.
33. Weininger, O. (1986). *Pol i karakter*. Beograd: Književne novine.
34. Wright, R. (2008). *Moralna žival. Pogledi evolucijske psihologije na človeško naravo*. Ljubljana: Mladinska knjiga.
35. Younes, R. (2016). *Introduction à Wittgenstein*. Pariz: Éditions La Découverte.

Social Control of Human Sexuality in the Criminological Perspective

Zoran Kanduč, LL.D., Senior Research Fellow, Institute of Criminology at the Faculty of Law, University of Ljubljana, Slovenia.
E-mail: zoran.kanduc@pf.uni-lj.si

The aim of the paper is to highlight, in a panoramic way, key characteristics and problems concerning formal and informal, pro- and re-active control of human sexuality (in the past and particularly in the present). The text is divided into three thematic sections. In the introduction, it deals with various and culturally quite changeable ways of delimiting socially problematic and acceptable sexual activities. The central part includes analysis of the repression of erotic life. It also addresses the chief empirical and normative changes due to the so-called sexual revolution in the second part of the twentieth century. It pays special attention to the actually forbidden and punishable forms of sexual actions, such as sexual violence and pedophilia. The paper concludes with the description of some common difficulties that torment individuals in the field of normal (and normatively expected) eroticism.

Keywords: sex, love, gender, violence, consent, control

UDC: 343.9